

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\N\Nietzsche Friedrich\Nietzsche, Fridrich - Soumrak model.pdb

PDB Name: Nietzsche, Fridrich - Soumra...
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 30.9.1937
Modification Date: 30.9.1937
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Friedrich Nietzsche
Soumrak model
nakladatelství Votobia Olomouc, 1995

Friedrich Nietzsche

SOUMRAK MODEL

čili:
Jak se filosofuje kladivem

PŘEDMLUVA

Při díle chmurném a nadmíru zodpovědném zachovati si veselost není umění nepatrné: a přec, čeho by bylo více třeba než veselosti? Nic se nezdaří, na čem zpupnost nemá podílu. Nadbytek síly je důkazem síly. - Přehodnocení všech hodnot, tento otazník tak černý, tak obrovitý, že vrhá stín na toho, kdo jej klade - takový osudný úkol nutí každým okamžikem vyběhnouti na slunce, setřásti se sebe těžkou, příliš tížící váznost. Každý prostředek je k tomu dobrý, každý "případ" šťastným případem. Jmenovitě válka. Válka byla vždy velikou chytrostí všech duchů, kteří stali se příliš niternými, příliš hlubokými; i ve zranění tkví ještě hojivá síla. Průpověď, jejíž původ zatajím učené zvědavosti, byla odedávna mým heslem:

increscunt animi, virescit volnere virtus.

Jiným uzdravením, jež je mi popřípadě ještě žádoucnejším, je zkoumání model. Na světě je více model než skutečností: to je můj "zlý pohled" pro tento svět, to jest i moje "zlé ucho". Tázati se tady kladivem a uslyšeti v odpověď onen proslulý dutý zvuk, svědčící o nadmutých útrobach - jaká rozkoš pro toho, kdo má uši ještě za ušima - pro mne, starého psychologa a krysaře, jemuž právě to, co by bylo rádo tiché, musí se ozvati

I toto dílo - název to prozrazuje - je hlavně osvěžením, sluneční skvrnou, odskokem do zahálky psychologovy. Snad i novou válkou? A vyzkoumají se nové modly? Toto dílko je velkým vypovězením války; a co se týče zkoumání model, nejsou to tentokráte časové modly, ale věčné modly, na něž zde tluku kladivem jako ladičkou - není vůbec starších, přesvědčenějších, nadutějších model. Není též dutějších. To nevádí, aby se v ně nevěřilo nejvíce; také se rozhodně neřiká, zejména v nejvznešenějším případě, modla

Turin, 30. září 1888, v den, kterého byla dokončena kniha
Přehodnocení všech hodnot.

Friedrich Nietzsche

PRŮPOVĚDI A ŠÍPY

1.
Zahálka je začátek veškeré psychologie. Jak? Byla by psychologie - nepravostí?
2.
I nejdůležitější z nás má jen zřídka odvahu k tomu, co vlastně ví
3.
Aby člověk žil sám, jest mu býti zvířetem anebo bohem - praví Aristoteles. Chybí třetí případ: jest mu býti obojím - filosofem
4.
"Každá pravda jest jednoduchá." - Není to dvojnásob lži? -
5.
Jednou provždy, nechci vědět mnohých věcí. - Moudrost klade meze i poznání.
6.
Ve své divoké přirozenosti zotavíte se nejlépe ze své nepřirozenosti, ze své duchovosti
7.
Jak? Je člověk pouze přehmatem boha? Či bůh jen přehmatem člověka? -
8.
Z válečné školy života. - Co mne nezahubí, silí mne.
9.
Pomoz si sám: pak ti pomůže kdekdo. Princip lásky k bližnímu.
10.
Ať se nedopustíte zbabělosti na svých činech! Ať jich pak nenecháte na holičkách! Výčitky svědomí jsou nepřistojné.
11.
Může osel býti tragický? - Že možno zahynouti pod břemenem, jehož nelze ani nésti, ani shoditi? Příklad filosofův.
12.
Má-li kdo své proč? života, shodne se téměř s každým jak? - Člověk netouží po štěstí; jen Angličan tak činí.
13.
Muž stvořil ženu - z čeho pak? Ze žebra svého boha - svého "Ideálu"
14.
Jak? Hledáš? Rád by ses zesateronásobil, zestonásobil? Hledáš přívrženců? - Hledej nul! -
15.
Pohrobkové - například já - bývají hůře chápáni než lidé časoví, lépe však slyšení. Přesněji: nejsme nikdy pochopeni - a odtud naše autorita
16.
Mezi ženami. - "Pravda? Ó neznáte pravdy! Není-liž zločinným útokem na veškeré naše pudeurs?"
17.
Tot' umělec, jak umělce mám rád, skromný v potřebách: chce vlastně jen dvojí, chléb a umění - panem et Circen
18.
Kdo nedovede své vůle vložiti do věcí, vkládá alespoň nějaký smysl do nich: to jest věří, že nějaká vůle jest již v nich (princip "víry").
19.
Jak? Zvolili jste ctnost a vypjatou hrud' a pošilháváte zároveň po výhodách nerozvážlivců? - Leč s ctností zříkáme se "výhod" (antisemitovi na dvěře).
20.
Dokonalá žena páše literaturu, jako páše nějaký hříšek: na zkoušku, mimochodem, ohlížejíc se, zdali si toho někdo všimne a aby si toho někdo všiml

21.
Dlužno vydávati se jen v situace, kde nesmíme míti zdánlivých ctností, kde člověk, jako tanečník na provaze, buď se zřítí, anebo stojí - anebo vyvázne
22.
"Zlí lidé nemají písni." - Jak to, že Rusové mají písně?
23.
"Německý duch": od osmnácti let contradictio in adjecto.
24.
Tím, že pátrá kdo po začátcích, stává se rakem. Historik hledí nazpět, posléze i věří nazpět.
25.
Spokojenost chrání i před nastuzením. Nastudila se kdy žena, jež byla přesvědčena, že je dobře oděna? - Předpokládám, že skoro nebyla oblečena.
26.
Nedůvěřuji všem systematickům a vyhýbám se jim. Vůle k systému je nedostatkem poctivosti.
27.
Žena pokládá se za hlubokou - proč? Poněvadž se jejího dna nikdy nedostihne. Žena není ještě ani mělká.
28.
Má-li žena mužské ctnosti, tu aby člověk utekl, a nemá-li mužských ctností, uteče sama.
29.
"Jak mnoho hrýzti mělo dříve svědomí! Jaké dobré zuby mělo! - A dnes? Čeho se nedostává?" - Otázka zubního lékaře.
30.
Člověk zřídka dopustí se jen jediného přenáhlení. Při prvním přenáhlení koná vždy příliš mnoho. Právě proto dopustí se zpravidla druhého přenáhlení - a koná pak příliš málo
31.
Přišlápnutý červ se kroutí. To je chytré. Zmenšuje tím pravděpodobnost, že bude znovu přišlápnut. V řeči morálky: pokora.
32.
Existuje záští ke lži a přetvářce z popudlivého pojmání cti; existuje právě takové záští ze zbabělosti, jestliže lež božským přikázáním jest zakázána. Příliš zbabělí, aby lhali
33.
Jak málo třeba ku štěstí! Zvuky dud. - Bez hudby život byl by omylem. Němec představuje si i Boha, jak pje písně.
34.
On ne peut penser et écrire qu'assis (G. Flaubert). - Tím jsem tě polapil, nihilisto! Vytrvalost v sezení je právě hříchem proti duchu svatému. Jen vychozené myšlenky mají cenu.
35.
Jsou případy, kdy jsme jako koně, my psychologové, a zmocňuje se nás neklid: vidíme svůj vlastní stín před sebou se kymáceti. Psycholog nesmí hleděti na sebe, aby vůbec viděl.
36.
Zda my immoralisté škodíme ctnosti? - Zrovna tak málo, jako anarchisté knížatům. Teprve jsou-li postřeleni, sedí pevně na trůně. Morálka: nutno morálku postřeliti.
37.
Běžíš před ostatními? - Běžíš tak jako pastýř? Či jako výjimka? Třetím případem byl by uprchlík. První otázka svědomí.
38.
Jsi pravý? Nebo jen herec? Zástupce? Či jen zastupované? - Naposledy jsi pouze nápodobený herec. Druhá otázka svědomí.
- 39.

Zklamáný mluvím. - Hledám velkých lidí, našel jsem vždy jen opice jejich ideálu.

40.

Jsi ten, jenž přihlíží? Či ruku přiloží? - Či oči odvrací, stranou jde Třetí otázka svědomí.

41.

Půjdeš s sebou? Či půjdeš v čele? Či půjdeš sám? Je třeba vědět, co se chce a že se chce. - Čtvrtá otázka svědomí.

42.

Byly to stupně pro mne, po nich dospěl jsem nahoru - k tomu bylo mi jít přes ně. Ony však se domnívaly, že jsem zamýšlel sednout si na ně k odpočinku

43.

Co záleží na tom, že já mám pravdu! Mám přespříliš pravdu. - A kdo se směje dnes nejlépe, směje se i naposledy.

44.

Formule mého štěstí: ano, ne, přímá linie, cíl

SOKRATŮV PROBLÉM

1.

O životě soudili stejně za všech časů ti nejmoudřejší: není k ničemu Vždy a všude byl slyšán z jejich úst tentýž zvuk, zvuk plný zoufalství, plný zádušnosti, plný únavy ze života, plný odporu k životu. Sám Sokrates pravil, umíráje: "Žítí - znamená býti dlouho nemocen: jsem spasiteli Asklepiovi dlužen kohouta." Sám Sokrates měl ho dost. - Co to dokazuje? Nač to ukazuje? - Dříve bylo by se řeklo (- oh, řeklo se to, a dosti hlasitě, a naši pesimisté nejdříve!): "V tom rozhodně vězí něco pravdy! Consensus sapientium dokazuje pravdu." - Budeme tak mluvit ještě dnes? Smíme to? "V tom rozhodně vězí něco nemocného" - odpovíme my: tyto nejmoudřejší všech dob měli bychom si dříve zblízka prohlédnout! Či snad všichni do jednoho nestáli již pevně na nohou? Pozdní? Kolísaví? Décadents? Jevila by se snad moudrost na zemi havranem, jež nadchne nepatrný zápach hniloby?

2.

Ve mně tato neuctivost, že velcí mudrci jsou typy zániku, vzešla právě v jednom případě, kde se jí nejsilněji staví na odpor učený i neučený předsudek. Rozpoznal jsem Sokrata a Platona jako úpadkové symptomy, jako nástroje řeckého rozkladu, jako pseudořecké, jako protiřecké ("Zrození tragedie" 1872). Onen consensus sapientium - to chápal jsem stále lépe - nikterak nedokazuje, že měli pravdu v tom, v čem spolu souhlasili: nýbrž dokazuje, že oni sami, tito nejmoudřejší, někde v něčem fyziologicky se shodovali, a proto stejným způsobem stáli záporně k životu - stáli musili. Cenění, hodnocení života, pro nebo proti, nemohou býti konečně nikdy pravdiva: mají pouze cenu jako symptomy, pouze jako symptomy přicházejí v úvahu - sama o sobě jsou taká cenění hloupostí. Je naprosto nutno vztáhnouti po tom ruku a pokusiti se, abychom zachytili tuto úžasnou finesu, že cena života nemůže býti oceňována. Žijícím ne, poněvadž je stranou, ano dokonce sporným předmětem, a ne soudcem; mrtvým ne z jiného důvodu. - Z hlediska nějakého filosofa spatřovati v ceně života problém je takto dokonce námitkou proti němu, otázkou jeho moudrosti, nemoudrosti. - Jak? A všichni ti velcí mudrci - byli by nejen décidents, oni nebyli by bývali ani moudřími? - Ale vracím se k problému Sokratovu.

3.

Sokrates náležel svým původem k nejspodnější vrstvě lidu: Sokrates byl chátrou. Ví se, lze ještě zříti, jak byl ohyzdný. Avšak ohyzdnost, sama o sobě námitkou, je u Řeků skoro vyvrácením. Byl Sokrates vůbec Řekem? Ohyzdnost bývá dosti zhusta výrazem rozvoje zkříženého, křížením zastaveného. V jiném případě jeví se jako zanikající rozvoj. Antropologové mezi kriminalisty praví nám, že typický zločinec jest ohyzdný: monstrum in fronte,

monstrum in animo. Ale zločinec je décadent. Byl Sokrates typick  m zlo  ncem? - Alespoň neodporoval by tomu onen proslul   fysiognomick   úsudek, kter   zněl tak ur  zliv   p  t  l  m Sokratovým. Jist   cizozemec, kter   se vyznal v obličejích, ub  raje se Athénami   ekl Sokratovi do oči, že je monstrum - že skrývá v sobě všechny zle neřesti a   adosti. A Sokrates pouze odvětil: "Znáte mne, pane!"

4.

Na dekadenci u Sokrata poukazuje nejen p  iznan   zpustlost a anarchie v pudech: p   v   na ni poukazuje t    superfoetace logického a ona zloba rachitika, j    se vyznamenává. Nezapomeňme t    na ony sluchov   halucinace, kter   jako "Daemonion Sokratovo" byly p  etlumo  eny do náboženského. Vše na n  m jest p  ehnan  , buffo, karikatura, vše je zároveň skryt  , zúmyslně, podzemní. - Sna  m se pochopiti, z jak   idiosynkrasie vyvěrá ono sokratick   na roveň kladen   rozumu = ctnosti = štěstí: ona nejbizarnější rovnice, jak   se vyskytuje a kter   zvl   t  e má proti sobě všechny pudy staršího Helleny.

5.

Sokratem zvrhá se   eck   vkus ve prospěch dialektiky: co se tu děje vlastn  ? Nejprve por   i se t  m vzne  en   vkus; ch  tra dialektikou nabývá vrchu. Před Sokratem byly odmítány v dobr  e společnosti dialektick   způsoby: platily za   patn   způsoby, kompromitovaly. Varov  na mládež před nimi. Rovněž nedůvěřovalo se takovému předkládání svých důvodů. R  dn   věci, jako r  dn   lid  , nenosí svých důvodů tak na dlani. Je neslu  no ukazovati všech pět prstů. Co třeba teprve dokazovati, je málo cenn  . V  sude, kde je    n  le  i autorita k dobr  m mravům, kde se "nezd  vodn  je", ale rozkazuje, je dialektik jak  msi   a  kem: sm   i se mu, nepoj  m  j   ho v    n  . - Sokrates byl   a  kem, kter   se dal pojímati v    n  : co se tu stalo vlastn  ?

6.

Dialektika se vol  , jen není-li jiného p  st  edku. Je známo, že se j   budi jen nedůvěra, že m  lo přesvědčuje. Nic nelze snáze smazati než dialektick   účinek: zkušenost každého shrom     n  , kde se mluví, to dokazuje. M   e býti jen obranou z nouze v rukou těch, kte  i j    nem  j   jiných zbran  . Nutno-li vynutiti si p   vo: d  iv   se j   nepou  iv  .   id   byli proto dialektiky; Ferina li   ak jím byl: jak? A Sokrates byl jím t   ? -

7.

- Je ironie Sokratova výrazem vzpoury, ressentimentu chátrá? Po  iv   jako potlačení sv   vlastn   krutosti v bodnut  ch nožem sylogismu? M  st   se na vznešených, kter   fascinuje? - člověk m   jako dialektik bezohledn   nástroj v ruce; jím m   no si hráti na tyrana; stav   na pranýř, zatím co v  t  z  . Dialektik přenechává svému protivníku důkaz, že není idiotem:   in   zuřivým,   in   zároveň bezmocným. Dialektik depotencuje intelekt svého protivníka. - Jak? Je dialektika jen formou pomsty u Sokrata?

8.

Dal jsem na srozuměnou,   m Sokrates mohl odpuzovati: zbývá t  m více vysvětliti, že fascinoval. - že objevil nový druh agonu, že byl prvním   erm  rsk  m mistrem pro vzne  en   kruhy Athén, to   jedna věc. Fascinoval, dot  k  je se agonálního pudu Hellen  , přivodil variantu do zápasu mezi mladými muži a jinochy. Sokrates byl t    velk  m erotikem.

9.

Ale Sokrates uhodl je   e více. Zřel za svoje vzne  en   Ath  n  ny; pochopil, že jeho případ, jeho idiosynkrasie případu nebyla j    v  jime  n  m případem. T    degenerescence p   pravovala se v  sude potají: star   Athény dokon  valy. - A Sokrates chápal, že kdekdo ho pot  beoval - jeho p  st  edku, jeho l   en  , jeho osobn   obratnosti v sebezachování V  sude byly pudy v anarchii; v  sude

byli nedaleko excesu: monstrem in animo bylo všeobecným nebezpečím. "Pudy chtějí si hrát na tyrana; je nutno objeviti protityrana, jenž jest silnější" Když onen fysiognomik odhalil Sokratovi, kým byl, peklem všech zlých žádostí, pronesl velký ironik ještě slůvko, které je klíčem k němu. "Toť pravda," pravil, "leč stal jsem se vládcem nade všemi." Jak stal se Sokrates nad sebou vládcem? - Jeho případ byl v základě jen extrémním případem, jen případem nejvíce v oči bijícím z toho, co tenkrát stávalo se všeobecnou bédou: že nikdo nebyl již vládcem sebe, že pudy obracely se proti sobě. On fascinoval jako tento extrémní případ - jeho děsící ohyzdnost poznamenala ho pro každý zrak: fascinoval, jak se samo sebou rozumí, ještě více jako odpověď, jako rozřešení, jako zdánlivé léčení tohoto případu.

10.

Má-li kdo potřebí, aby učinil z rozumu tyrana, jako Sokrates učinil, pak je nebezpečí nemalé, že něco jiného bude tyranem. Rozumnost byla tenkrát uhodnuta jako vysvoboditelka; ni Sokrates, ni jeho "nemocní" neměli na vůli, aby byli rozumnými, bylo to de rigueur, byl to jejich poslední prostředek. Fanatismus, s jakým se vrhá veškeré řecké přemýšlení na rozumnost, prozrazuje nesnáze: bylo nebezpečí, zbývala jediná volba: buď zahynouti, nebo býti absurdně rozumným. Moralismus řeckých filosofů počínaje Platonem je patologicky podmíněn: rovněž jejich cenění dialektiky. Rozum = ctnost = štěstí znamená pouze: je třeba nápodobiti Sokrata a proti temným žádostem zavést permanentní denní světlo - denní světlo rozumu. Je třeba býti chytrý, přesný, jasný stůj co stůj: každý ústupek pudům, podvědomému vede dolů.

11.

Dal jsem na srozuměnou, čím Sokrates fascinoval: jevil se lékařem, spasitelem. Je třeba ještě ukázati blud, který tkvěl v jeho víře v "rozumnost stůj co stůj"? Je sebeklamem filosofů a moralistů, že tím již uniknou dekadenci, vedou-li proti ní válku. Uniknutí je mimo jejich sílu: co volí za prostředek, za záchranu, je samo opět jen výrazem dekadence - oni mění její výraz, jí však neodstraňují. Sokrates byl nedorozuměním, veškerá polepšující morálka, též křesťanská, byla nedorozuměním. Nejostřejší denní svit, rozumnost stůj co stůj, život jasný, chladný, opatrný, vědomý, bez pudu, v odporu k pudům byl sám pouze nemocí, jinou nemocí - a rozhodně nebyl návratem ke "ctnosti", ke "zdraví", k štěstí. Musiti potírat instinkty - toť formule pro dekadenci: pokud život stoupá, štěstí rovná se pudu.

12.

- Pochopil to sám ještě, tento nejchytřejší všech sebeklamatelů? Řekl si to posléze v moudrosti své odvahy k smrti? Sokrates chtěl zemřít: - ne Athény, on dal si pohár jedu, donutil Athény k poháru jedu. "Sokrates není lékařem, pravil si tiše: smrt jediná je tu lékařem. Sokrates sám byl jen dlouho nemocen."

"ROZUM" VE FILOSOFII

1.

Tážete se mne, co vše je idiosynkasií u filosofů? Například jejich nedostatek historického smyslu, jejich zášť i k představě rozvoje, jejich egypticismus. Domnívají se, že prokazují čest nějaké věci, zbaví-li ji historického pojmání, sub specie aeterni - promění-li ji v mumii. Vše, s čím filosofové zacházeli po tisíciletí, byly pojmové mumie; nic skutečného nevyšlo živoucí z jejich rukou. Zabíjejí, vycpávají tito páni modloslužebníci pojmu, zbožňují-li - jsou všemu na smrt nebezpeční, zbožňují-li. Smrt, proměna, stáří právě tak jako plození a růst jsou pro ně námitkami -

dokonce vyvráceními. Co jest, nebude; co bude, není. Leč oni všichni věří, dokonce zoufale, ve jsoucnost. Ježto však nemohou se ho zmocnit, hledají důvody, proč se jim skrývá. "Je asi zdání, šalba v tom, že nepostřehujeme jsoucnost: kde vězí podvodník?" - "Máme ho," křičí blažení, "smyslovost je to!" Tyto smysly, jež i jinak jsou nemorální, šálí nás o pravý svět. Morálka: upustiti od klamu smyslů, od vývoje, od historie, ode lži - historie není než věrou ve smysly, věrou v lež. Morálka: odmítati vše, co věří smyslům, celé zbývající lidstvo: to vše je "dav". Býti filosofem, býti mumii, znázorňovati monotonotheismus hrobařskou mimikou! A hlavně pryč s tělem, touto politování hodnou ideí fixe smyslů! Ztíženým všemi chybami logiky, jež existují, vyvráceným, nemožným dokonce, třebaže je dosti drzé, aby si vedlo jako skutečné!"

2.

Vyjímám s velkou uctivostí Heraklitovo jméno. Odmítal-li dav ostatních filosofů svědectví smyslů, poněvadž ukazovaly mnohost a změnu, odmítal Heraklit jejich svědectví, poněvadž ukazovaly věci, jako by měly trvání a jednotu. I Heraklit křivdil smyslům. Smysly nelhou ani tak, jak se domnívali eleaté, ani jak on se domníval - nelhou vůbec. Co uděláme z jejich svědectví, to teprve vloží do nich lež, například lež jednoty, lež skutečnosti, substance, trvání. "Rozum" je příčinou, že paděláme svědectví smyslů. Pokud smysly ukazují vznikání, zanikání, proměnu, nelhou. Ale v tom bude mít Heraklit věčně pravdu, že jsoucnost je prázdná fikce. "Zdánlivý" svět je svět jediný, "pravý svět" je pouze přilhan

3.

A jakými jemnými nástroji pozorování jsou naše smysly! Například nos, o němž nemluvil dosud žádný filosof s úctou a vděčností, je někdy dokonce nejdelikátnějším nástrojem, jehož lze nám používat: je s to, aby zjistil i minimální difference pohybu, kterých ani spektroskop nezjistí. Máme dnes právě jen potud vědu, pokud jsme se rozhodli přijmouti svědectví smyslů - pokud jsme se naučili ještě je bystřiti, ozbrojovati, domýšleti. Ostatek je zůdnost, a ne - ještě - věda: míním metafysiku, teologii, psychologii, teorii poznání. Aneb formální vědu, nauku o značkách: jako logiku a onu použitelnou logiku, matematiku. V nich skutečnost nevyskytuje se vůbec, ani jako problém; rovněž ne jako otázka, jakou cenu vůbec má taková značková konvence, jakou je logika.

4.

Jiná idiosynkrasie filosofů je neméně nebezpečná: tkví v tom, že se zaměřují poslední věci s prvními. To, co přijde na konec - žel!, neboť nemělo by to vůbec přijíti! - "nejvyšší pojmy", to jest nejvšeobecnější, nejprázdnější pojmy, poslední dým vypařující se skutečností, kladou na začátek jako začátek. Je to opět jen výraz jejich způsobu uctívání: vyšší nesmí vyrůstati z nižšího, nesmí vůbec býti vyrostlé. Morálka: Vše, co je prvního řádu, je causa sui. Původ od něčeho jiného pokládá se za námitku, za pochybu o ceně. Všechny svrchované hodnoty jsou prvořadě, všechny nejvyšší pojmy, jsoucnost, bezpodmínečné, dobré, pravdivé, dokonalé - toto vše nemohlo vzniknouti, musí tudíž býti causa sui. Vše to však nemůže nerovnat se sobě navzájem, nemůže býti ve vzájemném rozporu. Proto mají svůj úžasný pojem "Boha". Poslední, nejřidší, nejprázdnější klade se jako první, jako příčina o sobě, jako ens realissimum. Že bylo lidstvu bráti vážně mozkové choroby nemocných spřádatelů pavučin! - A zaplatilo za to draze!

5.

- Stanovme posléze oproti tomu, kterak odlišně my (- pravím ze zdvořilosti my) pojmáme problém bludu a zdánlivosti. Dříve

vůbec pokládala se proměna, změna, vznik za důkaz zdánlivosti, za příznak, že tu asi něco je, co nás svádí na scestí. Dnes naopak vidíme potud, pokud nás nutí předsudek rozumu klásti jednotu, identitu, trvání, substanci, příčinu, věčnost, jsoucno, že jsme zapředeni v blud, nuceni k bludu; tak jisti jsme si po bedlivém prozkoumání, že zde je blud. Není tomu jinak než s pohyby velkého souhvězdí: u hvězd je naše oko stálým zástupcem bludu, zde naše řeč. Řeč náleží svým vznikem do doby nejrudimentárnějšího útvaru psychologie: vnikáme do hrubého modlářství, uvědomujeme-li si základní předpoklady metafysiky řeči, to jest rozumu. Modlářství spatřuje všude činitele a čin: věří ve vůli jako příčinu vůbec, věří v "já", v já jako jsoucno, v já jako substanci a promítá víru v substanci tohoto já do všech věcí - tvoří teprve tím pojem "věci". Jsoucno je všude vmýšleno jako příčina, podvrženo; z pojetí "já" vyplývá teprve, jako odvozený, pojem "jsoucna". Na počátku jest onen velký osudný blud, že vůle je něco, co působí, - že vůle je mohutnost. Dnes víme, že je to pouhé slovo. Mnohem později v tisíckrát osvětenějším světě uvědomili si filosofové s překvapením určitost, subjektivní jistotu v zacházení kategoriemi rozumu: vyvodili, že tyto kategorie nemohou pocházeti ze zkušenosti, - neboť veškerá empirie je s nimi v rozporu. Odkud tedy pocházejí? - A v Indii jako v Řecku dopustili se téhož omylu: "Jistě, že jsme již jednou byli domovem v nějakém vyšším světě (- namísto ve světě mnohem nižším: což by bylo bývalo pravda!), jistě, že jsme byli božskými, neboť máme rozum!" Skutečně, až dosud nic nemělo naivnější přesvědčivosti než blud o jsoucnu, jak byl formulován například eleaty: vždyť důvodem proň každé slovo, každá věta, již pronášíme! I odpůrci eleatů podlehli svůdnosti jejich pojmu jsoucna: Demokrit mezi jinými, vynaleznuv svůj atom "Rozum" v řeči: oh, jaký starý, podvodný šejdír! Obávám se, že se nezhostíme Boha, poněvadž ještě věříme v gramatiku

6.

Lidé budou mi vděční, shrnu-li poznání tak podstatné, tak nové do čtyř thesís: usnadním tím porozumění, vyvolám tím odpor.

První věta. Důvody, jimiž označen "tento" svět jako zdánlivý, odůvodňují spíše jeho skutečnost, - jiný druh skutečnosti je absolutně nedokázatelný.

Druhá věta. Význaky, jimiž označeno "pravé jsoucno" věcí, jsou známkami nejsoucna, nicoty, - "pravý svět" byl zbudován z odporu ke skutečnému světu: skutečně zdánlivý svět, pokud je pouze morálně-optickým klamem.

Třetí věta. Bájeti o "jiném" světě než o tomto nemá smyslu, ač-li neovládá nás pud pomlouvání, zlehčování, podezírání života: v tomto případě mstíme se na životě fantasmagorií "jiného", "lepšího" života.

Čtvrtá věta. Rozlišovati svět v "pravý" a "zdánlivý", ať již po způsobu Kanta (úskočného křesťana naposled -), jest jen sugescí dekadence, - příznakem scházejícího života. - Že umělec cení si výše zdání než skutečnosti, není námitkou proti této větě. Neboť zde "zdání" znamená skutečnost ještě jednou, leč ve výběru, sesílení, opravě. Tragický umělec není pesimistou, - on právě přisvědčuje ke všemu problematickému a strašnému, je dionyský

KTERAK "PRAVÝ SVĚT"

STAL SE POSLÉZE BAJKOU

Příběh bludu

1. Pravý svět, dosažitelný moudrému, zbožnému, ctnostnému, - jenž žije v něm, sám jest jím. (Nejstarší útvar myšlenky, relativně rozumné, prosté, přesvědčivé. Opsání věty "Já, Plato, jsem

pravda".)

2. Pravý svět, nedosažitelný nyní, ale slíbený moudrému, zbožnému, ctnostnému ("hříšníkovi, činícimu pokání"). (Pokrok myšlenky: jest jemnější, úskočnější, nepochopitelnější - stává se ženou, stává se křesťanskou)

3. Pravý svět nedosažitelný, nedokázatelný, nepřislíbitelný, ale již jako myšlený útěchou, závazkem, imperativem. (Staré slunce v pozadí, prosvítající však mlhou a skepsí; myšlenka stala se sublimní, bledou, nordickou, královeckou.)

4. Pravý svět - nedosažitelný? Na všechn způsob nedosažený. A jako nedosažený i neznámý. Tedy také netěšící, neosvobozující, nezavazující: k čemu mělo by nás zavazovati něco neznámého? (Šedé jitro. První zívání rozumu. Kokrhání pozitivismu.)

5. "Pravý svět" - myšlenka, která není již k ničemu, ani již nezavazuje, - myšlenka stavší se neužitečnou, zbytečnou, tedy vyvrácená myšlenka: odstraňme ji! (Jasný den; snídaně; návrat zdravého rozumu a veselosti; Platonovo rdění se studem; pekelný hluk všech svobodných duchů.)

6. Pravý svět jsme odklidili: jaký svět zbyl? Zdánlivý snad? Ó ne! S pravým světem odklidili jsme i svět zdánlivý! (Poledne; chvíle nejkratšího stínu; konec nejdelšího bludu, vrchol lidstva; INCIPIT ZARATHUSTRA.)

MORÁLKA JAKO NEPŘIROZENOST

1.

Všechny vášně mají dobu, kdy jsou jen osudné, kdy tíhou hlouposti stahují svou obět - a dobu pozdější, mnohem pozdější, kdy se snoubí s duchem, "produševňují se". Dříve pro hloupost ve vášni vedla se válka proti vášni samé: kuly se pikle k její záhubě, - všechny staré morální obludy shodují se v tom, že "il faut tuer les passions". Nejproslulejší formule pro to stojí v Novém zákoně, v onom horském kázání, v němž, mimochodem řečeno, věci rozhodně nejsou pozorovány s výše. V něm například se praví se zřetelem na pohlavnost: "Pakli by tě oko tvé horšilo, vylup je"; naštěstí nejedná žádný křesťan dle tohoto předpisu. Zničení vášně a chtíče, abychom se vyvarovali jejich hlouposti a nepříjemných následků jejich hlouposti, jeví se nám dnes jen akutní formou hlouposti. Nepodivujeme se již zubním lékařům, kteří vytrhávají zuby, aby již nebolely. S jistou spravedlivostí budiž přiznáno na druhé straně, že na půdě, ze které vyrostlo křesťanství, pojem "produševnění" vášně ani nemohl býti zosnován. Prvotní Církev bojovala, jak známo, proti "inteligentním" ve prospěch "chudých duchem": jak mohli bychom očekávat od ní inteligentní války vášní? Církev potírá vášeň vyklešťováním v každém smyslu: její praktikou, její "léčbou" je kastratismus. Netáže se nikdy: "Jak se chťiž produševní, zkrásní, zbožní?" - kladla za všech dob důraz kázně na vyhlazení (smyslnosti, pýchy, panovačnosti, hrabivosti, pomstychtivosti). Avšak sahati na kořeny vášní znamená sahati na kořeny života: praxe církve je nepřátelská životu

2.

Téhož prostředku: okleštění, vyhlazení užívají instinktivně v boji s chťičem ti, kdož jsou příliš slabé vůle, příliš degenerovaní, aby si mohli v něm uložit míru: ony povahy, které potřebují la Trappe, mluveno v podobenství (a bez podobenství) - definitivního prohlášení nepřátelství, propasti mezi sebou a vášní. Radikální prostředky jsou nezbytny jen degenerovaným;

slabost vůle, určitěji řečeno neschopnost nereagovati na nějaký popud, je sama jen jinou formou degenerescence. Radikální nepřátelství, úhlavní nepřátelství ke smyslnosti je vždy povážlivým příznakem: jsme tím oprávněni k domněnkám o celkovém stavu člověka, takto excesivního. Ono nepřátelství, ono záští dostupuje ostatně teprve svého vrcholu, když takové povahy již nemají dosti pevnosti ani k radikální léčbě, k odřeknutí se svého "dávla". Přehlédněmež celé dějiny kněží a filosofů, k tomu umělců: nejjedovatější námitky proti smyslům nebyly proneseny impotentními, ani askety, ale nemožnými askety, takovými, kteří by byli měli potřebí, aby byli askety

3.

Produševnění smyslnosti zve se láskou: ona je velkým triumfem nad křesťanstvím. Jiným triumfem je naše produševnění nepřátelství. Tkívá v tom, že dokonale chápeme cenu toho, že máme nepřátele: krátce, že jednáme a usuzujeme naopak, než jak jsme jednali a usuzovali dříve. Církev přála si za všech dob zničení svých nepřátel: my, my immoralisté a odpůrci křesťanů, spatřujeme svou výhodu v tom, že jest církev. I v politice je nepřátelství teď duševnější - mnohem chytřejší, mnohem rozvážnější, mnohem šetrnější. Skoro každá strana vidí svůj sebezáchovný zájem v tom, aby protivná strana úplně nepozbyla síl; totéž platí o velké politice. Zejména nový výtvar, nová říš má nepřátel více potřebí než přátel. V odporu teprve cítí se nutnou, v odporu teprve znutní. Nejinak máme se ke "vnitřnímu nepříteli": i tu produševnili jsme nepřátelství, i tu pochopili jsme jeho cenu. Jsme plodni jen za cenu, že oplýváme protiklady; zůstaneme mladými jen za předpokladu, že si duše nehoví, že netouží po klidu. Nic nám není cizější než ona žádoucnost zašlých časů, žádoucnost "klidu duše", křesťanská žádoucnost; nic nebudí méně naší závisť než morální kráva a tučné štěstí dobrého svědomí. Zřekneme se velkého života, zřekneme-li se války. Ve mnohých případech je ovšem "klid duše" pouhým nedozorem - něčím jiným, co se nedovede nazvat poctivěji. Bez okolků a předsudků několik případů. "Klid duše" může býti například mírným vyzářováním bohaté animality do morální (nebo náboženské) sféry. Nebo počátkem únavy, prvním stínem, který vrhá večer, jakýkoli večer. Nebo známkou toho, že vzduch je vlhký, že se blíží jižní větry. Nebo bezděčnou vděčností za šťastné trávení ("láskou k lidem" někdy zváno). Nebo utišením uzdravujícího se, jemuž nově chutnají všechny věci a který čeká. Nebo stavem, který nastane po silném ukojení naší převládající vášně, blahý pocit vzácné sytosti. Nebo stařeckou ochablostí naší vůle, našich žádostí, našich neřestí. Nebo leností, jež přemluvila ješitnost, aby se morálně vyšňořila. Nebo dostavením se jistoty, dokonce strašné jistoty po dlouhém napětí a trýzni nejistotou. Nebo výrazem zralosti a mistrovství za činnosti, tvoření, působení, chtění, klidným dýcháním, dosaženou "svobodou vůle". Soumrak model, kdož ví? Snad rovněž jen jakýsi "klid duše"

4.

Formuluji princip. Každý naturalismus v morálce, to jest každá zdravá morálka jest ovládána nějakým pudem života - nějaký příkaz života plní se určitým kánonem rozkazů a zákazů, nějaká překážka nebo nepřátelství na cestě života se tím odstraňuje. Nepřirozená morálka, to je téměř každá morálka, jež byla dosud hlášána, ctěna a kázána, obrací se naopak právě proti pudům života - je hned skrytým, hned hlasným a drzým odsouzením těchto instinktů. Říkajíc "bůh hledí na srdce", odmítá nejspodnější a nejvyšší žádosti života a pojímá boha jako nepřítele života. Světec, v němž zalíbilo se bohu, jest ideální kastrát. Život končí, kde "království boží" začíná

5.

Dejme tomu, že jsme pochopili zločinnost takého vzepření se životu, jež stalo se téměř svatosvatým v křesťanské morálce,

pochopili jsme tím, naštěstí, i něco jiného: neužitečnost, zdánlivost, absurdnost, prolhanost takové vzpoury. Odsouzení života žijícím zůstane posléze přece jen příznakem určitého druhu života: otázka, zda právem či neprávem, naprosto není tím dána. Bylo by nám zaujati stanovisko mimo život a z druhé strany znáti ho tak dobře jako někdo, jako mnozí, jako všichni, kteří ho prožili, abychom se vůbec směli dotknouti problému o hodnotě života: dosti důvodů, abychom pochopili, že tento problém je pro nás nedostupným problémem. Mluvíme-li o hodnotách, mluvíme v inspiraci, v optice života: život sám nutí nás, abychom stanovili hodnoty; život sám hodnotí námi, když stanovíme hodnoty. Z toho vyplývá, že i ona morální nepřírozenost, která pojímá boha jako protipojem a odsouzení života, je pouze hodnotným soudem života - jakého života?, jakého druhu života? - Ale dal jsem již odpověď: scházejícího, oslabeného, mdlého, odsouzeného života. Morálka, jak se jí až dosud rozumělo - jak byla naposledy ještě formulována Schopenhauerem jako "popření vůle k životu" - je dekadentním pudem, činícím ze sebe imperativ: praví "zhyň!" - je soudem odsouzených

6.

Uvažme konečně ještě, jaká to vůbec naivnost, říkati "takový a takový měl by býti člověk!" Skutečnost ukazuje nám rozkošné bohatství typů, hojnost marnotratné hry a proměny forem: a nějaký ubohý očumující moralista praví k tomu: "Ne! Člověk měl by býti jiný"? Ví vůbec tento ubožák a svatoušek, jaký by měl býti? Namaluje sebe na stěnu a dí k tomu "ecce homo"! Ale i když se obrací moralista jen k jednotlivci a dí k němu: "Takový a takový měl bys býti!", nepřestává činiti se směšným. Jednotlivec je částí fata, ze začátku a z konce, o zákon víc, o nutnost více pro vše, co přijde a bude. Říkati mu "změň se" znamená žádati, aby vše se změnilo, dokonce i nazpět. A vskutku, byli důslední moralisté, kteří chtěli člověka jiným, totiž ctnostným, chtěli jej k svému obrazu, totiž jako svatouška: proto popírali svět! Nijaká malá pošetilost! Nijaká skromná neskromnost! Morálka, pokud odsuzuje, o sobě, a ne ze zřetelů, ohledů, úmyslů života, je specifickým omylem, s nímž nemáme míti soucitu, je idiosynkrasií degenerovaných, jež natropila nevýslovně mnoho škody! My ostatní, my immoralisté naopak otevřeli jsme své srdce dokořán všelikému porozumění, pochopení, schvalování. Nepopíráme snadno, hledáme svou čest v tom, že přisvědčujeme. Stále více otvíraly se nám oči pro onu ekonomii, která ještě potřebuje a dovede využítkovati všeho, co svatá zpozdilost knězova, chorobného rozumu knězova zavrhuje, pro onu ekonomii v zákoně života, která dokonce i z odporné specíe svatouška, kněze, ctnostného, má svůj prospěch - jaký prospěch? My sami však, my immoralisté jsme tu odpovědi

ČTYŘI VELKÉ BLUDY

1.

Blud záměny příčiny s následkem. - Není nebezpečnějšího bludu než zaměňovati následek s příčinou: zvu jej vlastní zkárou rozumu. Nicméně náleží tento blud k nejstarším a nejmladším zvykům lidstva: jest posvěcen i mezi námi, jmenuje se "náboženství", "morálka". Každá věta, formulovaná náboženstvím a morálkou, obsahuje tento blud; kněží a morální zákonodárci jsou původci této zkáry rozumu. Uvedu příklad. Každý zná knihu proslulého Cornara, jenž v ní doporučuje svou skrovnou dietu jako prostředek života dlouhého a šťastného - i ctnostného. Málokteré knihy byly tak hojně čteny; teď ještě tiskne se v Anglii každým rokem v mnoha tisících exemplářů. Nepochybuji o tom, že sotva která kniha (bibli, jak slušno, vyjímajíc) způsobila tolik zla, zkrátila tolik životů jako toto tak dobře míněné kuriosum. Důvod pro to: záměna následku s příčinou. Dobrý Vlach spatřoval ve své

dítě příčinu svého dlouhého života: kdežto podmínkou dlouhého života byla neobyčejná vleklost proměny látek, nepatrná spotřeba příčinou jeho skrovné diety. Neměl na vůli jísti málo nebo mnoho, jeho střídmost nebyla "svobodnou vůlí": onemocněl, jedl-li více. Kdo však není kaprem, nejenže dobře učiní, ale potřebuje toho, aby se pořádně najedl. Učenec dnešní doby, s rapidní spotřebou nervové síly, zahubil by se Cornarovým režimem. Crede experto.

2.

Nejvšeobecnější formule, která je podkladem každého náboženství a morálky, zní: "Čiň to a to, nech toho a toho - pak budeš šťasten! Jinak " Každá morálka, každé náboženství je tímto imperativem - zvu jej velkým dědičným hříchem rozumu, nesmrtelným nerozumem. V mých ústech mění se ona formule v její opak - první příklad mého "přehodnocení všech hodnot": člověk zdařilý, "šťastný", musí jistě skutky konati a chrání se instinktivně jiných činů; vnáší pořádek, jež fyziologicky znázorňuje, do svých vztahů k lidem a věcem. Ve formuli: jeho ctnost je následek jeho štěstí Dlouhý život, četné potomstvo není odměnou ctnosti, nýbrž ctnost sama je oním uvolňováním proměny látek, která mimo jiné má rovněž vzápětí dlouhý život, četné potomstvo, zkrátka cornarismus. Církev a morálka praví: Pokolení, národ zahubí se neřestí a přepychem. Můj obnovený rozum dí: Hyne-li národ, degeneruje-li se fyziologicky, vyplývá z toho nepravost a přepych (to jest potřeba stále silnějších a častějších podnětů, jež zná každá vysílená přirozenost). Tento jinoch předčasně bledne a vadne. Jeho přátelé říkají: Tím je vinna ta a ta choroba. Já pravím: Že onemocněl, že neodolal nemoci, bylo již výsledkem ochuzeného života, dědičného vysílení. Čtenář novin řekne: Tato strana zničí se takovou chybou. Má vyšší politika praví: Strana, která se dopustí takové chyby, je u konce - nemá již své pudové jistoty. Každá chyba v každém smyslu je následek zvrhlosti pudu, disgregace vůle: tím skoro je definováno špatné. Vše dobré je pud - a tudíž lehké, nutné, svobodné. Námaha je námitkou, bůh různí se typem od hrdiny (v mé řeči: lehké nohy prvním přívlastkem božství). Blud nepravé příčinnosti. Za všech dob se věřilo, že se ví, co je příčina: ale odkud jsme čerpali své vědění, přesněji, svou víru, že víme? Z oboru proslulých "vnitřních skutečností", ze kterých dosud žádná se neosvědčila skutečnou. Věřili jsme, že jen v projevu vůle my sami jsme příčinou: domnívali jsme se, že alespoň zde příčinnost přistihli jsme při činu. Rovněž nepochybovalo se o tom, že všechny antecedencie jednání, jeho příčiny, dlužno hledati ve vědomí a že se v něm naleznou, hledáme-li jich - jako "motivy": neb jinak nebyli bychom bývali svobodni v jednání, ni zodpovědni za ně. Konečně, kdo by byl popíral, že myšlenka je vzbuzena? Že já vzbuzuje myšlenku? Z těchto tří "vnitřních skutečností", jimiž, jak se zdá, příčinnost se zaručuje, skutečností první a nejpřesvědčivější je vůle jako příčina; koncepce vědomí ("ducha") jako příčiny a ještě později koncepce já ("subjektu") jako příčiny jsou pouze druhozené, ježto příčinnost vůle byla již danou, byla empirií. Zatím jsme se lépe rozmyslili. Dnes již nevěříme slovíčka z toho všeho. "Vnitřní svět" je samý prelud a bludička: vůle je z těchto bludiček. Vůle nehýbe již ničím, nevysvětluje tedy také nic - doprovází jen události, může též chybět. Tak zvaný "motiv": jiný blud. Pouhý povrchový fenomen vědomí, cosi vedle činu, co spíše zakrývá antecedencie nějakého činu, než je znázorňuje. A dokonce já! Stalo se bajkou, fikcí, slovní hříčkou: naprosto přestalo mysliti, cítiti a chtít! Co z toho plyne? Není vůbec duševních příčin! Celá domnělá empirie proto šla k ďasu! To z toho plyne! A hezky jsme zneužívali oné "empirie", svět jsme na ní zbudovali jako svět příčin, jako svět vůle, jako svět duchů. Psychologie nejstarší a nejdéle trvající byla tu činna, nedělala nic jiného: veškeré dění bylo jí konáním, všechno konání důsledkem vůle, svět stal se jí mnohostí činitelů, činitel ("subjekt") podkládal se

všemu dění. Člověk promítl ze sebe své tři "vnitřní skutečnosti", to, v co věřil nejpevněji, vůli, ducha, já - vyňal nejprve pojem jsoucna z pojmu já, postavil "věci" jako jsoucí ku svému obrazu, dle svého pojmu já jako příčiny. Jaký div, že později našel jen ve věcech, co do nich vložil? Věc sama, ještě jednou řečeno, pojem věci není než odleskem víry v já jako příčinu. I váš atom, draží páni mechanisté a fysikové, kolik bludu, kolik rudimentární psychologie zbylo ještě ve vašem atomu! Nemluvě ani o "věci o sobě", o horrendum pudendum metafysiků! Blud o duchu jako příčině zaměněn se skutečností! A učiněn měřítkem skutečnosti. A nazván bohem!

4.

Blud imaginárních příčin. Vyjděmež od snu: určitému pocitu, například vyvolanému vzdáleným výstřelem z děla, podloží se později příčina (začasté celý román, v němž právě snící je hlavní osobou). Pocit trvá zatím, jistou resonancí: čeká takořka, až příčinný pud mu dovolí, aby vstoupil do popředí - nyní ne již jako náhoda, ale jako "smysl". Výstřel z děla jeví se příčinným způsobem, ve zdánlivém převrácení časovém. Pozdější, motivace, prožívá se nejprve, často s tisícerými podobnostmi, jež pohasnou jako blesk, výstřel následuje. Co se stalo? Představy, vyvolané jistou okolností, byly špatně pochopeny jako její příčina. Ve skutečnosti jednáme za bdění právě tak. Většina našich povšechných citů - všeliké překážky, tlaky, napětí, exploze ve vzájemné hře orgánů, obzvláště stav nervu sympatického - vzbuzuje náš příčinný pud: chceme mít důvod, že se nám tak a tak daří - že se nám vede špatně nebo dobře. Nestačí nám nikdy konstatovati prostě okolnost, že se nám vede tak a tak: připustíme tuto okolnost teprve - jsme si jí vědomi - až jsme jí dali nějaké odůvodnění. Vzpomínka, která v takovém případě bez našeho vědomí vstoupí v činnost, vyvede nahoru dřívější stavy téhož druhu a s nimi srostlá příčinná vysvětlení - ne jejich příčinnost. Víra ovšem, že představy a doprovázející je pochody vědomí jsou příčinami, se vzpomínkou se rovněž vynese na povrch. Tak vzniká návyk jistého příčinného vysvětlování, jež vpravdě překáží probádání příčiny a dokonce je vylučuje.

5.

Psychologický výklad k tomu. Převédeme-li něco neznámého na něco známého, ulevuje to, uklidňuje, uspokojuje, skýtá mimoto pocit moci. Neznámým je dána nebezpeč, neklid, starost - první pud směřuje k tomu, aby odstranil tyto trapné stavy. První zásada: vysvětlení nějaké je lepší žádného. Poněvadž jde v podstatě jen o zhostění se tísnivých představ, neběříme právě přísně prostředky, abychom se jich zbavili: první představa, jíž se neznámé prohlásí za známé, blaží tak, že ji "pokládáme za pravdivou". Důkaz rozkoše ("sily") jako kritérium pravdy. Příčinný pud je tedy podmíněn a vzbuzen bázni. "Proč?" má, pokud možno, skýtatí nejen příčinu pro ni samu, nýbrž i jistý druh příčiny - uklidňující, osvobozující, ulevující příčinu. Že něco již známého, prožitého, do paměti vepsaného klade se za příčinu, je první důsledek této potřeby. Nové, neprožité, cizí jako příčina se vylučuje. Vyhledávají se tedy nejen vysvětlení jako příčina, nýbrž vybraná a vyznamenávaná vysvětlení, vysvětlení, jimiž se odstranil nejrychleji, nejčastěji pocit cizího, nového, neprožitého - vysvětlení nejvšednější. Následek: jisté stanovení příčin vzrůstá se stále víc, soustřeďuje se v systém a objeví se konečně převládajícím, to jest vylučujícím prostě jiné příčiny a objasnění. Bankéř, myslí stále na "obchod", křesťan na "hřích", dívka na svou lásku.

6.

Celý obor morálky a náboženství spadá do tohoto pojetí imaginárních příčin. - "Vysvětlení" nepřijemných všeobecných citů. Tyto city závisejí na bytostech nám nepřátelských (zlých

duchách: nejproslulejší případ - mylné pokládání hysterických za čarodějnice). Tyto city závisejí na činech, jichž nelze schvalovati (cit "hříchu", "hříšnosti" podvržen fyziologické nevolnosti - nalézáme stále důvody, abychom byli nespokojeni s sebou. Tyto city jsou závislé jako tresty, jako výkupné za něco, co jsme neměli dělat, čím jsme neměli být (v impudentní formě zveřejněno Schopenhauerem větou, v níž jeví se morálka tím, čím je, pravou travičkou a osočovatelkou života: "Každá velká bolest, ať tělesná, ať duševní, hlásá, co zaslužíme: neboť nemohla by se nás zmocnit, kdybychom jí nezasluhovali." (Svět jako vůle a představa II. 666). Tyto city jsou závislé jako následky nepředložených, špatně končících činů (- afekty, smysly pokládány za příčinu, za "vinné"; fyziologické strasti vyloženy jinými strastmi jako "zasloužené"). - "Vysvětlení" příjemných všeobecných citů. Závisejí na důvěře v boha. Závisejí na vědomí dobrého konání (tak zvané "dobré svědomí", fyziologický stav, jenž někdy k nerozeznání podoben znamenitému zažívání). Tyto city závisejí na šťastném výsledku podniků (- naivní chybný závěr: šťastný výsledek nějakého podniku nevnuká hypochondrovi ani Pascalovi nijakých příjemných všeobecných citů). Tyto city závisejí na víře, lásce, naději - křesťanské ctnosti. - Vpravdě jsou všechna tato domnělá vysvětlení následky a takorba překlady libých a nelibých citů do bludného dialektu: jsme s to doufat, protože fyziologický základní pocit je opět silný a překypující; důvěřujeme v boha, protože pocit hojnosti a síly skýtá nám klid. - Morálka a náboženství spadají úplně do psychologie bludu: v každém jednotlivém případě zaměňuje se příčina a účinek; aneb zaměňuje se pravda s účinkem toho, več věříme jako v pravdu; anebo zaměňuje se stav vědomí s příčinností tohoto stavu.

7.

Blud svobodné vůle. - Dnes nemáme již soucitu s pojmem "svobodné vůle": víme až příliš dobře, čím je - posud nejvykřičenějším kouskem bohoslovce za účelem, aby učinili lidstvo "zodpovědným" v jejich duchu, to jest, aby je učinili závislým na nich. Podávám zde jen psychologii veškerého činění zodpovědným. Všude, kde se hledají zodpovědnosti, bývá to pud trestání a souzení, který hledá. Vývoj zbaví se jeho nevinnosti, převede-li se to a to bytí na vůli, na úmysly, na akty zodpovědnosti: nauka o vůli je vynalezena hlavně pro trest, to jest pro snahu shledávati vinným. Celá stará psychologie, psychologie vůle, má svůj předpoklad v tom, že její původci, kněží, stojící v čele starých společností, chtěli si dopomoci k právu ukládati tresty - nebo chtěli právo k tomu zjednat Bohu. Lidé byli pokládáni za "svobodné", aby mohli býti souzeni, trestáni - aby mohli býti vinni: musilo tedy každé konání býti pokládáno za chtěné, původ každého konání za tkvící ve vědomí (- čímž nejzásadnější penězokazectví in psychologice učiněno principem psychologie samé). Dnes, kdy jsme se dostali do opačného proudu, kdy my immoralisté čas od času snažíme se vši mocí odstraniti opět se světa pojem viny a pojem trestu a očistiti od nich psychologii, dějiny, přírodu, společenské instituce a sankce, není v našich očích radikálnějších odpůrců nad bohoslovce, kteří pokračují v tom, že s pojmem "mravního světového řádu" otravují nevinnost vývoje "trestem" a "vinou". Křesťanství je metafysikou katovou.

8.

Co může býti pouze naší naukou? - Že nikdo nedává člověku jeho vlastností, ni bůh, ni společnost, ni jeho rodiče a předkové, ni on sám (- nesmysl této představy, nejposléz odmítnuté, byl jako "inteligibilní svoboda" hlásán Kantem, snad již i Platonem). Nikdo není zodpověden za to, že je vůbec tu, že má takové a takové vlastnosti, že žije za těchto okolností, v tomto okolí. Osud jeho bytosti nelze odloučiti od osudu všeho, co bylo a bude. Člověk není následkem vlastního úmyslu, vůle, účele, s ním se

nedělá pokus, aby bylo dosaženo "ideálu člověka" nebo "ideálu štěstí" nebo "ideálu mravnosti" - jest absurdné, chce-li kdo odvaliti jeho bytost do nějakého účele. My vynalezli pojem "účele": ve skutečnosti chybí účel. Člověk je nutný, je částí osudu, náleží k celku - není, co by mohlo naše bytí souditi, měřiti, srovnávati, odsuzovati, neboť to by znamenalo celek souditi, měřiti, srovnávati, odsuzovati. Vždyť není ničeho mimo celek! - Že není již nikdo činěn zodpovědným, že bytí nesmí býti převedeno na nějakou causam primam, že svět není jednotou ani jako sensorium, ani jako "duch", to teprve je velkým osvobozením - tím teprve je obnovena nevinnost vývoje. Pojem "boha" byl dosud největší námitkou proti bytí. Popíráme boha, popíráme zodpovědnost v bohu: tím teprve osvobozujeme svět. -

"ZUŠLECHŤOVATELÉ" LIDSTVA

1.

Je známo, že požadují na filosofovi, aby se stavěl mimo dobro a zlo - aby měl ilusi morálního soudu pod sebou. Tento požadavek vyplývá z názoru, jenž byl mnou poprvé formulován: že vůbec není morálních pravd. Morální soud má společné se soudem náboženským to, že věří ve skutečnosti, jichž není. Morálka je pouze výkladem jistých zjevů, přesněji řečeno, nesprávným výkladem. Soud morální, stejně jako náboženský, náleží jistému stupni nevědomosti, na kterém chybí i pojem skutečna, rozlišování mezi skutečným a smyšleným: takže "pravda" na takovém stupni označuje samé věci, jež zveme dnes "domněnkami". Potud morálního soudu nelze nikdy bráti doslova: neboť jako soud obsahuje vždy jen protismysl. Jako semiotika je však neocenitelný: zjevuje, alespoň vědoucím, nejcennější skutečnosti kultur a niter, jež nevěděly s dostatek, aby sebe samy "chápaly". Morálka je pouze značkovou řečí, pouze symptomatologií: třeba již věděti, oč jde, abychom z ní měli užitek.

2.

Příklad první a docela předběžný. Za všech dob jevila se snaha "zušlechtovati" lidi: jmenovitě toto zvalo se morálkou. Ale za tímž slovem skrývají se nejružnější tendence. Jak krocení lidské bestie, tak i chov určitého lidského druhu zval se "zušlechtováním": teprve tyto zoologické termíny vyjadřují skutečnosti - skutečnosti ovšem, o kterých typický "zušlechtovatel", kněz, pranic neví - pranic věděti nechce. Zkrocení zvířete nazývati jeho "zušlechtěním" zní v našich uších skoro jako žert. Kdo ví, co se děje ve zvěřincích, pochybuje, že se v nich šelma "zušlechtí". Oslabí se, učiní se méně škodnou, změní se depresivními afekty strachu, bolestí, ranami, hladem v chorobnou šelmu. - Nejinak tomu se zkroceným člověkem, ježž kněz "zušlechtí". V prvních dobách středověku, když církev skutečně byla hlavně zvěřincem, podnikala se na všech stranách honba na nejkrásnější exempláře "plavé bestie" - "zušlecht'ovali" se například vznešení Germáni. Ale jak vypadal takový "zušlechtěný", do kláštera svedený Germán? Jako karikatura člověka, jako zrůda: stal se "hříšníkem", vězel v kleci, zavřeli ho mezi samé hrozné pojmy. Teď tu ležel nemocen, zbědován, k sobě samému zlomyslný: pln záští k popudům životním, pln podezřívavosti ke všemu, co bylo ještě silno a št'astno. Zkrátka "křesťan". Fysiologicky mluveno: v boji s bestii znemocnění může býti jediným prostředkem k jejímu oslabení. To uměla církev: zkazila člověka, oslabila ho - leč osobovala si, že ho "zušlechtila".

3.

Vezměme jiný případ tak zvané morálky, případ chovu určitého plemene a druhu. Nejvelkolepějším toho příkladem je indická morálka, potvrzená "zákonem Manuovým" za náboženství. Zde vytknut

úkól, aby se odchovávala neméně než čtyry plemena najednou: kněžské, válečnické, kupecké a zemědělské, posléze služebné plemeno, Sudrové. Z toho vidno, že nejsme tu již mezi krotiteli zvířete: stokrátě mírnější a rozumnější lidský druh je předpokladem, aby bylo možno narýsovat jen plán takového chovu. Oddechme si, přijďme--li z křesťanského nemocničního a žalárního vzduchu do tohoto zdravějšího, vyššího a rozsáhlejšího světa. Jak ubohý je "Nový zákon" proti Manuovi, jak odporně páchne! - Než i této organizaci bylo třeba, aby byla hroznou - tentokrátě ne v boji s bestii, leč s jejím opačným pojmem, s člověkem vzdorujícím kázni, se smíšencem, s Čandalou. A opět neměla jiného prostředku, aby ho zneškodnila, aby ho oslabil, než učiniti ho nemocným - byl to boj s "velkým počtem". Snad není, co by více odporovalo našemu citění, než tato ochranná opatření indické morálky. Třetí edikt například (Avachana-Sastra I.), edikt "o nečistých zeleninách", nařizuje, že jedinou potravou, dovolenou Čandalům, má být česnek a cibule, vzhledem k tomu, že svaté písmo zakazuje dávat jim žito nebo obilnin nebo vody nebo ohně. Týž edikt stanoví, že voda, již potřebují, nesmí se brát ani z řek, ani z pramenů, ani z rybníků, nýbrž pouze z cest, vedoucích k močálům a z děr vzniklých šlépějími zvířete. Rovněž zapovídá se jim, aby si prali prádlo a aby se myli neboť vody, jež se jim z milosti povoluje, smí se používat pouze k uhasení žízně. Posléze zakázáno ženám Sudrů pomáhat ženám Čandalů při porodu, zároveň též zakázáno ženám Čandalů vzájemně si při něm pomáhat - Výsledek takového zdravotní policie se dostavil: vražedné nákazy, ohavné pohlavní nemoci a nato opět "zákon nože", nařizující obřezání dětí mužského pohlaví, odstranění malých stydkých pysků dětem ženského pohlaví. - Manu sám praví: "Čandalové jsou výplodem cizoložství, krvesmilství a zločinu (- toť nutný následek pojmu chovu). Nechť slouží jim za šat jen hadry s mrtvol, za nádoby rozbité hrnce, za ozdobu staré železo, za předmět bohoslužby zlí duchové; bez oddechu toulají se budou od místa k místu. Zakazuje se jim psát od levé strany k pravé a užívat ku psaní pravé ruky: užívání pravé ruky a psaní od levé strany k pravé je vyhrazeno jen ctnostným, čistokrevným."

-

4.
Tato opatření jsou dosti poučná: v nich zřít arijskou humanitu, naprosto neporušenou, naprosto původní - učíme se, že pojem "čistě krve" jest opakem mírného pojmu. Oproti tomu jest jasno, ve kterém národě zvěčnila se zášť, Čandalova zášť k této "humanitě", kde se stala náboženstvím, kde se stala geniální. Z tohoto hlediska jsou evangelia dokladem prvního řádu; ještě dokonalejším Enochova kniha. - Křesťanství, z židovského kořene a pochopitelně pouze jako rostlina této půdy, představuje protihnutí proti každé morálce odchovné, plemenné, privilegované: - je to antiarijské náboženství par excellence: křesťanství, přehodnocení všech arijských hodnot, vítězství hodnot Čandalových, evangelium, hlásané chudým, nízkým, všeobecné vzbouření se všeho šlapaného, bídného, znetvořeného, odstrčeného proti "plemenu", - nesmrtelná Čandalova pomsta jako náboženství lásky

5.
Morálka chovu a morálka krocení jsou sebe úplně hodny prostředky, aby se uplatnily: můžeme stanovit za nejsvrchovanější pravidlo, že k vytvoření morálky nutno mít bezpodmínečnou vůli k opaku. Toto jest onen velký, příšerný problém, o němž jsem přemýšlel nejdéle: psychologie "zušlechťovatelů lidstva". Malý a v podstatě skrovný fakt, fakt tak zvaný piae fraudis, otevřel mi první přístup k tomuto problému: pia fraus, dědictví všech filosofů a kněží, kteří "zušlechťovali" lidstvo. Ani Manu, ani Plato, ani Confucius, ani židovští a křesťanští učitelé nepochybovali nikdy

o svém právu na lež. Nepochybovali o zcela jiných právech
Vyjádřeno formulí, mohlo by se říci: všechny prostředky, jimiž
dosud lidstvo mělo býti umrávněno, byly od kořene nemorální.

ČEHO SE NĚMCŮM NEDOSTÁVÁ

1.

Mezi Němci dnes nestačí míti ducha: je třeba ještě si ho vzít, osobovati si ducha.

Snad znám Němce, snad smím si dovoliti říci i jim několik pravd. Nové Německo představuje velké množství zděděné a nacvičené zdatnosti, že může nakupeným pokladem síly nějaký čas i plýtvati. Není to vznešená kultura, jež nabyla jím vrchu, tím méně delikátní vkus, vznešená krása pudův, ale jsou to mužnější ctnosti, než jakými se může vykáhati kterákoli evropská země. Mnoho dobré odvahy a úcty k sobě, mnoho jistoty ve styku, ve vzájemnosti povinností, mnoho pracovitosti, mnoho vytrvalosti - a vrozená zdrželivost, již třeba spíše pobídky než překážky. Připojuji k tomu, že zde se ještě poslouchá, aniž poslouchání pokořuje. A nikdo neopovrhne odpůrcem. Jak vidno, je mým přáním býti k Němcům spravedlivým: nerad bych se při tom zpronevěřil sobě, - a jest mi tedy vysloviti jim i svou námitku. Nabytí moci platí se draze: moc ohlupuje. Němci - dříve byli nazýváni národem myslitelů: myslí dnes vůbec ještě? Němci nudí se teď duchem, Němci nedůvěřují teď duchu, politika pohlcuje všecku opravdovost pro věci opravdu duchovní - "Německo, Německo nad všecko," bojím se, že to byl konec německé filosofie. "Jsou němečtí filosofové? Jsou němečtí básníci? Jsou dobré německé knihy?" - ptají se mě v cizině. Rdím se; ale s udatností, která je mi rovněž vlastní v zoufalých případech, odpovídám: "Ano, Bismarck!" - Směl bych i jen přiznati, jaké knihy čtou se dnes? Zlořečený bude prostřednost!

2.

Čím by mohl býti německý duch, kdo nezahloubal by se již nad tím do trudných myšlenek! Ale tento národ ohlupoval se samovolně, téměř po celé tisíciletí: nikde nezneužívalo se neřestněji dvou mocných evropských narkotik, alkoholu a křesťanství. Nedávno přibýlo k tomu dokonce třetí, jímž samým již může býti úplně zničena veškerá jemná a smělá pohyblivost ducha: hudba, naše zacpaná, zacpávající německá hudba. Kolik nevrle těžkosti, chromosti, vlhkosti, županu, kolik piva je v německé inteligenci! Kterak je vlastně možno, že mladí muži, zasvěcující svůj život nejduchovějším cílům, necítí v sobě prvního pudu duchovosti, duchovního pudu sebezáchovného - a pijí pivo? Alkoholismus učené mládeže není snad ještě otázkou k jejich učenosti - možnost býti bez ducha dokonce velkým učencem - leč v každém jiném směru zůstává problémem. Kde bychom našli oně mírné zvrhlosti, kterou pivo vyvolává v duchu! V jistém, skoro proslulém případě položil jsem již prst na takovou zvrhlost - na zvrhnutí se našeho prvního, německého, svobodného myslitele, rozumného Davida Strausse ve spisovatele hospodského evangelia a "nové víry". Ne nadarmo přísahal ve verších "rozkošné brunetce" - věrnost až do hrobu.

3.

Mluvil jsem o německém duchu: že hrubne, že se zplošťuje. Stačí to? V podstatě je to něco zcela jiného, co mne děsí: jak to jde stále více s kopce s německou vážností, německou hloubkou, německou vášnivostí v duševních věcech. Pathos se změnil, nejen intelektualita. Tu a tam zavítám na některou německou universitu: jaký vzduch je mezi jejími učiteli, jaká pustá, jaká uskromněná a zvlažnělá duchovost! Bylo by hlubokým nedorozuměním, kdyby mi někdo zde namítl německou vědu - a nadto bylo by to důkazem, že nečetl ni řádky ode mne. Neustával jsem po patnácte roků stavěti do světla zhmotňující vliv naší nynější vědecké živnosti. Kruté

helotství, k němuž obrovský rozsah věd odsuzuje dnes každého jednotlivce, je hlavním důvodem, že sytější, bohatěji, hlouběji založené povahy nenalézají už přiměřené jim výchovy ni vychovatelů. Naše kultura netrpí ničím více než nadbytkem domýšlivých troupů a zlomkových humanit; naše university jsou, proti vůli, pravými pařeníšti tohoto pudového zakrňování ducha. A celá Evropa má již pojem o tom - velká politika neošálí nikoho Německo platí stále více za evropskou planinu. Hledám ještě Němce, s nímž bych já po svém způsobu mohl býti vážný - oč více hledám Němce, s nímž bych směl býti veselý! Soumrak model: kdo by pochopil dnes, z jaké vážnosti zotavuje se zde filosof! Veselost je nad nás věcí nepopohlednější

4.

Změňme hledisko: nejen je nabíledni, že německá kultura upadá, nýbrž i nechybí dostatečného důvodu pro to. Nikdo přec nemůže vydávati více, než má: to platí o jednotlivci, to platí o národech. Vydá-li se kdo pro moc, pro velkou politiku, pro hospodářství, světový obchod, parlamentarismus, vojenské zájmy, - plýtvá-li množstvím rozumu, vážnosti, vůle, sebeovládání, jež má, na této straně, nedostává se toho na druhé straně. Kultura a stát - neklamejme se v tom - jsou antagonisty: "kulturní stát" je pouze moderní ideou. Jedno žije z druhého, jedno daří se na úkor druhého. Všechny velké doby kultury jsou dobami politického úpadku: co je velké ve smyslu kultury, bylo nepochopitelné, dokonce protipolitické Goethovi plesalo srdce radostí nad neobyčejným zjevem Napoleona - kormoutilo se "válkami za neodvislost" V témž okamžiku, kdy Německo vyšvihlo se na velmoc, nabývá Francie jako kulturní moc nové důležitosti. Již dnes přestěhovalo se do Paříže mnoho nové vážnosti, mnoho nové vášně duchovní; otázka pesimismu, například, otázka wagnerovská, téměř všechny psychologické a umělecké otázky byly tam uváženy neporovnatelně jemněji a důkladněji než v Německu, - Němci jsou neschopni takové vážnosti. - V dějinách evropské kultury znamená vznik "říše" hlavně toto: přeložení těžiště. Ví se to již všude: v nejdůležitější věci - a tou zůstane kultura - neběže se již na Němce zřetel. Ptají se: můžete se vykázati aspoň jediným duchem, s nímž by Evropa počítala? Jako s vaším Goethem, vaším Hegelem, vaším Heinrichem Heinem, vaším Schopenhauerem? Že není už ani jediného německého filosofa, nad tím není užasu konce.

5.

Veškerému vyššímu vychovatelství v Německu ztratilo se to nejdůležitější: jak účel tak i prostředek k dosažení účelu. Že výchova, vzdělání samo je účelem - a ne "říš" -, že k tomu účelu je třeba vychovatelů - a ne gymnasijských učitelů a universitních učenců - na to se zapomnělo. Nedostává se vychovatelů, kteří sami jsou vychovaní, vynikajících, vznešených duchů, osvědčujících se v každém okamžiku, osvědčujících se slovem a mlčením, bytostí zralé, usládlé kultury, - ne učených troupů, které gymnasium a universita nabízejí dnes mládeži jako "vyšší chůvy". Vychovatelé chybí, nehledíc k výjimkám výjimek, první podmínka výchovy: proto úpadek německé kultury. - Jednou z oněch nesmírně vzácných výjimek je můj úctyhodný přítel Jakub Burckhardt v Basileji: jemu nejprve Basilej zavázána díkem za svou převahu v humanitě. Čeho opravdu docházejí vyšší školy v Německu, je brutální výcvik, jímž se nesčetní mladí muži činí pro státní službu užitečnými, užitkovatelnými. Vyšší výchova a nesčetní - to si už předem odporuje. Každá vyšší výchova náleží jen výjimce: třeba býti privilegovaným, aby měl kdo právo na tak svrchované privilegium. Ani velké, ani krásné věci nemohou nikdy býti všeobecným majetkem: pulchrum est paucorum hominum. - S čím úzce souvisí úpadek německé kultury? Že "vyšší výchova" není již výsadou - demokratismus "všeobecného" sevšednělého "vzdělání" Nezapomínejme, že vojenská privilegia takofka vynucují nadmíru čtenou docházku do vyšších škol, to jest jejich úpadek. Nikomu už

není volno poskytnouti v dnešním Německu svým dětem vznešené výchovy: naše "vyšší" školy řídí se vesměs nejjobojetnější prostředností, s učiteli, učebními plány, učebními cíli. A všude vládne neslušný chvat, jako by se něco zameškalo, kdyby mladý muž nebyl ještě "hotový" ve 23. roce, kdyby nedovedl ještě odpovědět na "hlavní otázku": jaké povolání? Vyšší člověk, s dovolením řečeno, nemiluje "povolání", právě proto, že se cítí povolán. Má kdy, udělá si pokdy, nepomýšlí vůbec na to, aby byl "hotov", - ve třicátém roce je člověk, ve smyslu vyšší kultury, začátečníkem, děckem. Naše přeplněná gymnasia, naši přetížení, otupělí gymnasijsní učitelé jsou ostudou: aby se bral v ochranu tento stav věcí, jak jej brali nedávno heidelberští profesori, k tomu jsou snad příčiny, - důvodů pro to není.

6.

Abych nevyšel ze svého obvyklého přisvědčování a nezabývali se kritikou než nepřímo, než nedobrovolně, stanovím ihned tři úkoly, pro něž třeba vychovatelů. Je třeba učit se dívat, je třeba učit se myslit, je třeba učit se mluvit a psát: cílem ve všech třech je vznešená kultura. Učit se dívat - navykatí oko klidu, trpělivosti, vyčkávání, až věci samy se přiblíží; učit se odkládati úsudek, obcházeti jednotlivý případ ze všech stran a pojímání ho. To je první průprava k duchovosti: nereagovati ihned na nějaký podnět, nýbrž ovládnouti překážející a uzavírající pud. Učit se dívat, jak já to chápu, je skoro totéž, co nefilosofická mluva nazývá silnou vůlí: jádro toho je právě ne "chtít", moci odložit rozhodnutí. Všecka neduchovost, všecka všednost zakládá se na neschopnosti klásti odpor nějakému podnětu: - nutno reagovati, řídit se každým podnětem. Ve mnohých případech je taková nutnost už chorobností, úpadkem, příznakem vyčerpání - skoro vše, co označuje nefilosofická hrubost jménem "neřest", je pouze ona fyziologická neschopnost nereagovati. Použití tohoto naučení se dívat: jako učící se budeme vůbec zdoluhaví, nedůvěřiví, odpírající. Nejdříve s nepřátelským klidem necháme přiblížovati se vše cizí, nové jakéhokoliv druhu, - odtáhneme ruku od toho. Otevření všech dveří, ponížené plazení se před každým nepatrným faktem, povždy ochotné vnošení se, vřícení do jiných osob a věcí, zkratka proslulá moderní "objektivnost" je špatným vkusem, je nevznešenou par excellence.

7.

Učit se myslit: na našich školách nemají už o tom ani ponětí. I na universitách, dokonce i mezi učenici filosofie vymírá logika jako theorie, jako praktika, jako řemeslo. Čtème německé knihy: nikde ani nejmenší památky po tom, že k myšlení třeba techniky, rozvrhu, vůle k mistrovství, - že myšlení jest se učit jako tanci, jako jistému druhu tance. Kdo z Němců zná ještě ze zkušenosti ono jemné chvění, které lehké nohy duchovní šíří do všech svalů! Ztrnulá neohrabanost duševního posunku, ruka nemotorná při doteku - to je tak německé, že se to v cizině vůbec zaměňuje s německou povahou. Němec nemá prstů pro nuance. Že Němci jen strpěli své filosofy, jmenovitě onoho nejzaksrlejšího pojmového mrzáka, jaký kdy žil, velikého Kanta, skýtá ne nepatrný pojem o německé líbeznosti. Nelze totiž ze vznešené výchovy vyjmouti tanec v jakékoli formě, umění tančiti nohama, pojmy, slovy: jest mi ještě podotknouti, že třeba dovésti toho i přem - že třeba učit se psát? - Ale v tom stal bych se německým čtenářům dokonalou hádankou

NÁJEZDY NEČASOVÉHO

1.

Moji nemožní. - Seneca: čili toreador ctnosti. - Rousseau: čili návrat k přírodě in impuris naturalibus. - Schiller: čili morální trubač sákingský. - Dante: čili hyena, která básní ve hrobech. -

Kant: čili cant jako inteligibilní charakter. - Victor Hugo: čili maják u moře nesmyslu. - Liszt: čili škola zběhlosti - za ženami. - George Sand: čili lactea ubertas, po česku: dojná kráva s "krásným slohem". - Michelet: čili nadšení, svlékající kabát. - Carlyle: čili pesimismus jako zvrácený oběd. - John Stuart Mill: čili urážlivá jasnost. - Les freres de Goncourt: čili oba Ajaxové v boji s Homérem. Hudba od Offenbacha. - Zola: čili "radost páchnouti".

2.

Renan. - Bohoslovectví, čili zkáza rozumu "dědičným hříchem" (křesťanství). Svědectvím Renan, který, jakmile se někdy odváží nějakého ano nebo ne všeobecnějšího rázu, s trapnou pravidelností sáhne mimo. Rád by například sloučil la science a la noblesse: ale la science patří k demokracii, toť nabílední. S nemalou ctižádostí usiluje o to, aby představoval aristokratismus ducha: ale zároveň klečí před protilehlou naukou, před évangile des humbles, a nejen klečí K čemu všechno svobodomyšlnictví, modernost, posměvačnost a krutíhlaví ohebnost, zůstane-li člověk svými útroby křesťanem, katolíkem a dokonce i knězem! Stejně jako jesuita a zpovědník je Renan vynalézavým ve svádění; jeho duchovosti nechybí širokého kněžžourského úsměvu, - stává se jako všichni kněží nebezpečným teprve tehdy, když miluje. Nikdo se mu nevyrovná v tom, zbožňovati způsobem života nebezpečným Tento Renanův duch, duch, který vysiluje, jest o dopuštění více pro ubohou, nemocnou, na vůli churavící Francii.

3.

Sainte-Beuve. - Nic mužského; pln malicherné vnitřní zloby proti všem mužským duchům. Potuluje se kolem, jemný, zvědavý, znuděný, vyzvídavý, - ženština v jádře, s ženskou mstivostí a ženskou smyslností. Jako psycholog genij mēdisance; nevyčerpatelný v prostředcích k tomu; nikdo nedovede lépe chválou namíchatí jeđu. Plebejský v nejspodnějších pudech a spřízněný s Rousseauovým ressentimentem: tedy romantik, - neboť pod veškerým romantismem chrochtá a lační Rousseauův pud po pomstě. Revolucionář, ale bázní ještě dosti dobře držený na uzdě. Nesvobodný přede vším, co má sílu (veřejné mínění, akademie, dvůr, i Port-Royal). Rozhořčen na vše velké v člověku i věcech, na vše, co věří v sebe. Sdostatek básníkem a položenou, aby velikost ještě pociťoval jako moc; skroucený neustále, jako onen proslulý červ, poněvadž se stále cítí šlapaným. Jako kritik bez měřítka, pevnosti a páteře, mající pro mnohé jazyk kosmopolitického libertina, ale bez odvahy k doznání libertináže. Jako historik bez filosofie, bez moci filosofického zraku, - proto odmítající úlohu souzení ve všech podstatných otázkách a předstírající "objektivnost" jako masku. Jinak má se ke všem věcem, kde nejvyšší instancí jest jemný, vyzkoušený vkus: tu má opravdu odvalu býti svůj, má radost ze sebe, - zde je mistr. - Po některých stránkách předchůdce Baudelairův.

4.

Imitatio Christi patří k oněm knihám, kterých nedržím v ruce bez fyziologického odporu: vydechujeť vůni věčně ženského, k čemuž třeba býti Francouzem - nebo wagneriánem Tento světec mluví takovým způsobem o lásce, že i Pařížanky stávají se zvědavými. Kdosi mi řekl, že onen nejchytřejší jesuita A. Comte, který chtěl své Francouze oklikou vědy dovésti do Říma, inspiroval se touto knihou. Věřím tomu: "náboženství srdce"

5.

G. Eliot. - Zbavili se křesťanského boha a domnívají se teď, že tím pevněji jest jim držeti se křesťanské morálky: toť anglická důslednost, nebudeme ji za zlé míti morálním ženuškám a la Eliot. V Anglii musí si člověk za každou nepatrnou emancipaci od theologie dobýti opět úcty děsivým způsobem jako morální fanatik.

To je pokání, jež se tam činí. - Pro nás ostatní je tomu jinak. Vzdáme-li se křesťanské víry, běháme si tím pod nohama právo na křesťanskou morálku. Ta se naprosto nerozumí sama sebou: je nutno tuto věc, navzdory anglickým nedoukům, znovu a znovu stavěti do světla.

Křesťanství je soustava, uvážený a celkový názor na věci. Vylomíme-li z něho hlavní pojem, víru v boha, roztříštíme tím i celek: nezbude nám již nic nutného v prstech. Křesťanství předpokládá, že člověk neví, věděti nemůže, co je pro něj dobré, co zlé: věří v boha, který samojediný to ví. Křesťanská morálka je rozkaz; její původ je transcendentní; je mimo veškeru kritiku, veškeré právo na kritiku; má jen pravdu, pokud bůh je pravdou, - stojí a padá s věrou v boha. - Domnívají-li se Angličané skutečně, že vědí ze sebe, "intuitivně", co je dobré a zlé, domnívají-li se tedy, že již nemají potřebu křesťanství jako záruky morálky, je to rovněž jen následek vlády křesťanského hodnocení a výraz síly a hloubky této vlády: tak se zapomnělo na původ anglické morálky, že se již nepocituje přílišné závislosti jejího práva na bytí. Pro Angličana morálka není ještě problémem.

6.
George Sand. - Četl jsem první Lettres d'un voyageur: jako vše, co pochází od Rousseaua, falešné, strojené, měchové, přehnané. Nesnesu tohoto strakatého čalounového slohu; neméně lůzovité touhy po velkodušných citech. Nejhorší ovšem jest ženské koketování s mužskostmi, s mravy nezvedených chlapců. - Jak asi chladná byla při tom všem tato nesnesitelná umělkyně! Natáhla se jako hodiny - a psala Chladná jako Hugo, jako Balzac, jako všichni romantikové, když básnili! A jak samolibě asi při tom ležela, tato plodná psavá kráva, jež měla do sebe něco německého ve špatném smyslu, stejně jako Rousseau, její mistr, a jež rozhodně byla možná teprve za úpadku francouzského vkusu! - Ale Renan ji ctí

7.
Morálka pro psychology. - Nepěstovati kolportážní psychologie! Nikdy nepozorovati, aby se pozorovalo! To způsobuje klamnou optiku, šilhání, něco vynuceného a přepínajícího. Prožívání jako chtění prožívání - nedaří se. Nesmíme při prožívání dívat se za sebe, každý pohled mění se pak ve "zlý pohled". Rozený psycholog pudem vystříhá se zřítí, aby zřel; totéž platí o rozeném malíři. Nemaluje nikdy "podle přírody", - přenechá svému pudu, své camerae obscurae prosetí a vyjádření "případu", "přírody", "prožitého" Uvědomuje si teprve všeobecné, závěr, výsledek: nezná onoho libovolného abstrahování od jednotlivého případu. Co z toho pojde, dělá-li se to jinak? Pěstuje-li se například po způsobu pařížských romanciers malá a velká kolportážní psychologie? Číhá se takofka na skutečnost, přináší se každého večera hrst kuriosit domů Ale pohledme jen, co z toho posléze vzejde - spousta skvrn, při nejlepším mosaika, na všečen způsob něco sečteného, neklidného, křiklavě barevného. Nejhoršího v tom docházejí Goncourtové: nesestaví tři vět, jež by prostě nepůsobily bolest očím, psychologovým očím. Příroda, umělecky oceněna, není modelem. Přepíná, znetvořuje, zanechává mezery. Příroda je náhoda. Studium "podle přírody" je mi špatným znamením: prozrazuje poddanost, slabost, fatalismus, - toto ležení v prachu před petits faits je nedůstojno celého umělce. Viděti, co jest - přísluší jinému druhu duchů, antiartistickým, věcným. Člověku třeba věděti, kdo je

8.
K psychologii umělcově. - Aby bylo umění, aby bylo nějaké estetické konání a zření, k tomu je nezbytnou jedna předchozí fyziologická podmínka: opojení. Opojení musí nejprve zvýšiti vznětlivost celého stroje: dříve nedojde se umění. Všechny druhy opojení, ať seberůznější podminěné, mají k tomu sílu: jmenovitě

opojení pohlavního roznicení, tato nejstarší a nejpůvodnější forma opojení. Rovněž opojení, jež provází všechny velké žádosti, všechny silné dojmy; opojení slavností, zápasem, bravurním kouskem, vítězstvím, všemi krajními pohnutími; opojení krutostí; opojení v ničení; opojení za jistých meteorologických vlivů, například jarní opojení; nebo působením narkotik, posléze opojení vůle, opojení nahromaděné a vzedmuté vůle. - Podstatným při opojení je pocit zvýšení síly a nadbytku. Z tohoto pocitu předáváme věcem, nutíme je, aby od nás braly, znásilňujeme je - tento postup zve se idealisováním. Zbavme se zde jednoho předsudku: idealisování nezáleží, jak se všeobecně myslí, v odjímání neb odčítání malého, vedlejšího. Nýbrž ohromné vyzvednutí hlavních rysů je rozhodujícím, takže tím ostatní rysy zmizí.

9.

V tomto stavu obohacujeme vše z vlastního nadbytku: co zříme, co chceme, vše spatřujeme vzedmuto, zhuštěno, silno, přetíženo silou. Člověk tohoto stavu přeměňuje věci, až zrcadlí jeho moc - až jsou odlesky jeho dokonalosti. Toto nutné přeměňování v dokonalé jest - umění. I vše, čím není, stává se mu přes to rozkoší; v umění pociťuje se člověk jako dokonalost. - Bylo by dovoleno vymyslet si opačný stav, specifickou protiuměleckost pudu - způsob bytí, který by všechny věci ochuzoval, zředoval, činil je souchotinářskými. A skutečně dějiny oplývají takovými antiartisty, takovými vyhladovělci života: jimž je nezbytností zmocňovati se věcí, vyssávají je, činiti hubenějšími. Toť například případ pravého křesťana, Pascala například: Křesťan, jenž by byl zároveň umělcem, se nevyskytuje. Nebud'te dětinští a nenamítejte mi Raffaela, nebo některého jiného homeopatického křesťana devatenáctého století: Raffael zodpovídal kladně, Raffael tvořil kladně, Raffael tedy nebyl křesťanem

10.

Co znamená mnou do estetiky zavedený protikladný pojem apollinského a dionyského, obé pojato jako druhy opojení? Apollinské opojení vzrušuje hlavně oko, že nabude síly vise. Malíř, plastik, epik jsou visionáři par excellence. V dionyském stavu proti tomu je celý afektový systém vzrušen a stupňován: tak, že vybíjí všechny své výrazové prostředky najednou a zvyšuje zároveň sílu představovací, nápodobivou, transfigurační, přeměňivou a všechny druhy mimiky a herectví. Podstatným zůstává lehkost metamorfosy, neschopnost nereagovati (- podobně jako u jistých hysteriků, kteří rovněž na každý pokyn přejímají každou úlohu). Dionyskému člověku je nemožno, aby neporozuměl nějaké sugesci, nepřehlédne žádného znamení afektu, má nejvyšší chápající a uhadující pud, jako má nejvyšší sdělovací umění. Vklouzne do každé kůže, do každého dojmu: mění se neustále. - Hudba, jak dnes ji chápeme, je rovněž celkové roznicení a vybíjení afektů, avšak přece jen zbytek mnohem úplnějšího výrazového světa afektu, pouhé residuum dionyského histrionismu. Aby se umožnila hudba jako zvláštní umění, byl zastaven jistý počet smyslů, jmenovitě svalový smysl (poměrně alespoň: neboť do jisté míry hovoří ještě každý rytmus k našim svalům): tak, že již člověk ihned tělesně nenápodobí a nepředstavuje všeho, co cítí. Přesto je toto vlastní dionyský normální stav, na všečen způsob prastav; hudba je poznenáhla dosaženou specifikací tohoto stavu na ujmu nejbližší příbuzných schopností.

11.

Herec, mím, tanečník, hudebník, lyrik jsou si podstatně příbuzni svými pudy a o sobě jedno, ale znenáhla specialisování a od sebe oddělení - až k rozporu. Lyrik byl s hudebníkem nejdéle spojen; herec s tanečníkem. Architekt nepředstavuje ani dionyského, ani apollinského stavu: u něho je to velký volní akt, vůle, jež hory přenáší, opojení velké vůle, jež tíhne k umění. Nejmocnější lidé inspirovali vždy architektky; architekt podléhal vždy sugesci

moci. V stavitelském díle má se zračiti pýcha, vítězství nad tíhou, vůle k moci; architektura je jakousi formovou výmluvností moci, hned přemlouvající, dokonce i lichotící, hned pouze rozkazující. Nejvyššímu pocitu moci a jistoty dostává se výrazu v tom, co má velký sloh. Moc, jež nepotřebuje už důkazu; jež opovrhne tím, aby se líbila; jež těžce odpovídá; jež necítí svědka kolem sebe; jež nevědomky žije z toho, že jest odpor proti ní; jež zakládá se v sobě, fatalisticky, zákon mezi zákony: to mluví jako velký sloh o sobě. -

12.

Četl jsem život Tomáše Carlyla, tuto farce nevědomou a neúmyslnou, tuto heroicko-morální interpretaci dyspeptických stavů. - Carlyle, muž silných slov a attitud, rétor z nouze, jež dráždí neustále touha po silné víře a pocit neschopnosti k tomu (- v tom typický romantik!). Touha po silné víře není důkazem silné víry, nýbrž opakem. Má-li kdo tuto víru, může si dovoliti krásného přepychu skepse: je k tomu dosti jist, dosti peven, dosti vázán. Carlyle ohlušuje něco v sobě fortissimem své úcty k lidem silné víry a svou zuřivostí k méně prostým: potřebuje hluku. Neustálá vášnivá nepoctivost k sobě - toť jeho proprium, tím jest a zůstane zajímavým. - Ovšem, v Anglii se mu podivují právě pro jeho poctivost. Nuže, to jest anglické; a vzhledem k tomu, že Angličané jsou národ dokonalého cantu, je to i spravedlivé, a nejen pochopitelné. V podstatě je Carlyle anglický ateista, jenž vyhledává své cti v tom, aby jím nebyl.

13.

Emerson. Mnohem osvěcenější, těkavější, rozmanitější, rafinovanější než Carlyle, hlavně však šťastnější. Je z těch, kteří se instinktivně žijí jen ambrosií, kteří zůstávají vše nestravitelné ve věcech. U porovnání s Carlylem je mužem vkusu. - Carlyle, jenž ho velice miloval, přesto říkával o něm: "Neskýtá nám s dostatek, do čeho se zakousnouti"; což je možná právem řečeno, ne však v neprospěch Emersonův. - Emerson má onu laskavou a duchaplnou veselost, jež odnímá odvahu každé vážnosti, naprosto neví, jak je již star a jak bude ještě mlád - mohl by říci o sobě slovy Lopeho de Vega: "Yo me sucedo a mi mismo". Jeho duch nalézá vždy důvody, aby byl spokojen, ano i vděčen; a časem dotýká se veselé transcendence onoho poctivce, který se vrátil z milostného dostaveníčka tamquam re bene gesta. "Ut desint vires," pravil vděčně, "tamen est laudanda voluptas." -

14.

Anti-Darwin. - Co se týče proslulého "boje o život", zdá se mi prozatím více tvrzen než dokázán. Vyskytuje se, ale jako výjimka; celkový vzhled života není stav nouze, stav hladu, nýbrž bohatství, hojnost, dokonce i absurdní plýtvání - kde se bojuje, bojuje se o moc. Nezaměňujtež Malthusa s přírodou. - Dejme tomu však, že existuje onen boj - a skutečně, vyskytuje se - tu, žel, končí právě naopak, než si přeje Darwinova škola, než bychom si snad s ní mohli přát: totiž v neprospěch silných, privilegovaných, šťastných výjimek. Druhy nerostou v dokonalosti: slabí zvítězí vždy zase nad silnými - tož proto, že jsou ve velkém počtu, že jsou též chytřejší. Darwin zapomněl na ducha (- to jest anglické!), slabí mají více ducha. Je nezbytno potřebovat ducha, aby se nám dostalo ducha - pozbýváme ho, nepotřebujeme-li ho již. Kdo má sílu, vzdává se ducha (- "At' jde!" myslí si dnes v Německu - "říše zůstane nám přece"). Duchem míním, jak patrně, opatrnost, trpělivost, lest, přetvářku, velké sebeovládání a vše, co jest mimicry (k té patří velká část tak zvané ctnosti).

15.

Psychologova kasuistika. - To je znatel lidí: proč vlastně studuje lidi? Chce jim urvati malé výhody, nebo též velké - je politikus! Onen je rovněž znatel lidí: a vy pravíte, že tím nechce ničeho pro sebe, že to je velký "neosobní". Přihlédněte

bystřeji! Snad chce dokonce ještě horší výhodu: cítiti svou převahu nad lidmi, moci dívati se na ně shůry, nezaměňovati se již s nimi. Tento "neosobní" je opovrhovatel lidmi: a onen první je humánnější species, nechť si zevní zdání říká cokoli. Staví se aspoň na roveň, staví se mezi

16.

Psychologický takt Němců zdá se mi býti uveden v pochybnost celou řadou případů, jichž seznam předložiti brání mi moje skromnost. V jednom případě nebude se mi nedostávati velkého podnětu, abych odůvodnil svou thesi: mám spadeno na Němce, že se zmýlili v Kantovi a v jeho "filosofii zadních dvířek", jak ji zvu - to nebyl typ intelektuální poctivosti. - A druhé, čeho nemohu slyšeti, je ono pověstné "a": Němci říkají "Goethe a Schiller", - obávám se, že řeknou "Schiller a Goethe" Což neznají ještě tohoto Schillera? - Jsou ještě horší "a"; slyšel jsem na vlastní uši, ovšem jen mezi universitními profesory, "Schopenhauer a Hartmann"

17.

Nejduševnější lidé, jsou-li nejzmužilejší, prožívají též daleko nejbolestnější tragedie: ale právě proto váží si života, že staví proti nim své největší nepřátelství.

18.

K "intelektuelnímu svědomí". - Nic nezdá se mi dnes vzácnějším než pravé pokrytectví. Mám velké podezření, že této rostlině nesvědčí mírný vzduch naší kultury. Pokrytectví patří do staletí silné víry: kdy člověk neupustil od své víry, ani když byl nucen stavěti na odiv jinou víru; dnes od ní upustí; aneb, což ještě obyčejnější, osvojí si ještě druhou víru - poctivým zůstává v každém případě. Bez odporu je dnes možný daleko větší počet přesvědčení než dříve: možný, to jest dovolený, to jest neškodný. Z toho vzniká snášelivost k sobě samému. - Snášelivost k sobě samému připouští několik přesvědčení: ta žijí snáselivě pospolu, vystříhají se, jako každý dnes, aby se nekompromitovala. Čím se člověk dnes kompromituje? Je-li důsledný. Jde-li přímočárně. Je-li méně než pětismyslný. Je-li pravý. Obávám se velice, že moderní člověk je prostě na některé neřesti příliš pohodlný: takže tyto neřesti přímo vymírají. Vše zlé, jež závisí na silné vůli - a snad není ničeho zlého bez volní síly - zvrhá se v našem vlahém ovzduší ve ctnost. Těch málo licoměmků, jež jsem poznal, nápodobilo pokrytectví: byli, jako téměř každý desátý člověk dnešního dne, herci. -

19.

Krásné a ohyzdné. - Nic není závislejší, rceme obmezenější, než naše citění krásna. Kdo by si je chtěl představiti odpoutaným od radosti člověka z člověka, pozbyl by ihned pevné půdy pod nohama. "Krásno o sobě" není než slovo, ani ne pojem. V krásnu klade se člověk za měřítko dokonalosti; ve vybraných případech zbožňuje se v něm. Druh nemůže se ani jinak než takto potvrzovati. Jeho nejspodnější pud, pud sebezachování a seberozšíření, vyzařuje ještě v takových sublimitách. Člověk se domnívá, že sám svět je zahrnut krásou - zapomíná sebe jako příčiny jeho. Sám obdařil ho krásou, žel jen krásou velmi lidskou, přelidskou. V podstatě zrcadlí se člověk ve věcech, pokládá krásným vše, co mu odráží jeho obraz: soud "krásné" jest jeho druhovou ješitností. Skeptikovi může totiž malá nedůvěra pošeptati do ucha otázku: je tím svět skutečně zkrášlen, že právě člověk jej pokládá krásným? Zlidštil jej: toť vše. Ale nic, pranic nám nezaručuje, že by právě člověk byl vzorem krásna. Kdož ví, jak se vyjímá v očích vyššího soudce vkusu? Snad odvážně? Snad i zábavně? Snad poněkud libovolně? "Ó Dionyse, Božský, proč mne taháš za uši?" tázala se kdysi Ariadna svého filosofického milence za kteréhosi z oněch slavných dialogů na Naxu. "Shledávám jistý humor ve tvých uších, Ariadno: proč nejsou ještě delší?"

20.

Nic není krásné, jen člověk je krásný: na této naivnosti zakládá se všechna estetika, toť její první pravda. Připojme ihned ještě druhou: Nic není ohyzdné, leda zvrhající se člověk - tím ohraničena je říše estetického soudu. - Fysiologicky zkoumáno, vše ohyzdné oslabuje a rmoutí člověka. Připomíná mu hynutí, nebezpečí, malomocnost, skutečně při tom pozbývá síly. Dynamometrem lze měřit účinek ohyzdného. Kde je člověk vůbec utlačován, tam větfi blízkost čehosi "ohyzného". Jeho pocit moci, jeho vůle k moci, jeho odvaha, jeho pýcha - vše to padá s ohyzdnem, stoupá s krásnem V tom i onom případě činíme závěr: premisy k němu jsou v ohromném množství nahromaděny v pudu. Šeredno chápe se jako pokyn a příznak degenerescence: co jen poněkud připomíná degenerescenci, vyvolává v nás soud "ohyzný". Každá známka vyčerpání, tíže, stáří, únavy, každý druh nevolnosti, jako křeč, jako ochmutí, zvláště zápach, barva, forma rozkladu, hniloby, a byť to i bylo v posledním zřetění v symbol - to vše vzbuzuje stejnou reakci, hodnotný soud "ohyzný". Nenávist tady tryská: koho tu nenávidí člověk? Není však pochyby: úpadek svého typu. Nenávidí tu z nejhlubšího druhového pudu; v této nenávisti je děs, obezřelost, hloub, výhled do dálky, - je to nejhlubší nenávist, jež existuje. Pro ni je umění hluboké

21.

Schopenhauer. - Schopenhauer, poslední Němec, k němuž jest bráti zřetel (- jenž je evropskou událostí jako Goethe, jako Hegel, jako Heinrich Heine, a ne pouze událostí místní, "národní"), je pro psychologa případem prvního řádu: totiž jako zlomyslně geniální pokus vésti do pole ve prospěch nihilistického, celkového ohodnocení života právě proti-instance, velká sebezpotvrzení, "vůle k životu", exuberantní formy života. Interpretoval postupně umění, heroismus, genia, krásu, velkou útrpnost, poznání, vůli k pravdě, tragedii jako následky "záporu" nebo záporné potřeby vůle - největší psychologické penězokazectví vyskytující se v dějinách, vyjma křesťanství. Přihlédne-li se pozorněji, je v tom jen dědicem křesťanské interpretace: jenže dovedl i to, co křesťanství odmítlo, velká kulturní fakta lidstva schvalovati ještě v křesťanském, to jest nihilistickém smyslu (- totiž jako cesty k "vykoupení", jako předběžné formy "vykoupení", jako stimulantia potřeby "vykoupení").

22.

Beru jednotlivý případ. Schopenhauer mluví o kráse se zádumčivou horoucností, - jaká as pravá příčina toho? Poněvadž spatřuje v ní most, po němž člověk dostane se dále, anebo pocítí touhu, dostati se dál Ona je mu vysvobozením od "vůle" na okamžiky - láká k vykoupení navždy Zvláště velebí ji jako vykupitelku od "ohniska vůle", od pohlavnosti, - v kráse vidí popření plodivého pudu Podivín! Kdosi ti odporuje, obávám se, že je to příroda. K čemu je vůbec krása v tónu, barvě, vůni, rytmickém pohybu v přírodě? Co vyhání krásu? - Naštěstí odporuje mu i jistý filosof. Ne menší autorita než božský Plato (- tak zve ho Schopenhauer sám) hájí jiné věty: že každá krása dráždí k plození, - že to je právě proprium jejího účinku, od nejsmyslnějšího až nahoru do nejduchovějšího

23.

Plato jde dále. Práví s nevinností, k níž třeba býti Řekem, a ne "křesťanem", že nebylo by vůbec platonské filosofie, kdyby nebylo tak krásných jinochů v Athénách: že teprve pohled na ně to jest, jenž jímá filosofovu duši erotickou závratí a nedopřává jí klidu, pokud nepohříží símě všech vznešených věcí do prsti tak krásné. Rovněž podivín! - Člověk nevěří svým uším, byť i věřil Platonovi. Při nejmenším se vytuší, že se v Athénách filosofovalo jinak, především veřejně. Nic není méně řecké než pojmové pavučinné tkání nějakého poustevníka, amor intellectualis dei po způsobu Spinozovu. Filosofii po způsobu Platonovu bylo by spíše

definovat jako erotické závodění, jako další vývoj a zvnitřnění staré agonální gymnastiky a jejích předpokladů. Co vyrostlo posléze z této filosofické erotiky Platonovy? Nová umělecká forma řeckého agónu, dialektika. Připomínám ještě, proti Schopenhauerovi a ke cti Platonovi, že i všechna vyšší kultura a literatura klasické Francie vyrostla na půdě pohlavního zájmu. Můžeme u ní všude hledat galantnost, smysly, pohlavní závodění, "ženu", - nebudeme nikdy hledat nadarmo

24.

L'art pour l'art. - Boj proti účelu v umění je vždy bojem proti moralisující tendenci v umění, proti jeho podřízení morálce. L'art pour l'art znamená: "vemďas morálku!" Ale i toto nepřátelství ještě prozrazuje převahu předsudku. I když se vyloučil z umění účel morálního kázání a polepšování lidí, neplyne ještě dlouho z toho, že jest umění vůbec bezúčelné, bezcílné, nesmyslné, zkrátka l'art pour l'art - plazem hryzoucím se do ocasu. "Raději vůbec žádný účel než morální účel!" - tak mluví čirá vášeň. Psycholog proti tomu se táže: Co činí veškeré umění? Nechválí? Neoslavuje? Nevybírání? Nevytahuje? Tím vším posiluje nebo seslabuje jistá hodnocení. Je to jen něčím vedlejším, náhodou? Něčím, čehož by pud umělcův vůbec nebyl účasten? Anebo: není to předpokladem, že umělec dovede? Nese se jeho nejspodnější pud k umění, a ne raději ke smyslu umění, k životu? K nějaké žádoucnosti života? - Umění je velké dráždivo života: jak bylo by možno chápat je jako bezúčelné, jako bezcílné, jako l'art pour l'art? - Jedna otázka zbývá: umění znázorňuje též mnoho ohybného, tvrdého, pochybného ze života, - nepodobá se, že se tím zbavuje utrpení života? - A skutečně vyskytli se filosofové, kteří mu přikládali tento smysl: "zbavit se vůle" bylo dle Schopenhauera celkovým záměrem umění, že "naladí k resignaci", cítil jako velkou užitečnost tragedie. - Ale to jest - napověděl jsem to již - optika pesimistova a "zlý pohled" - : je třeba obrátiti se k umělcům samým. Co sděluje o sobě tragický umělec? Není to právě nebojácnost před strašným a pochybným, již ukazuje? - Tento stav sám je svrchovaně žádoucí; kdo ho zná, uctívá ho nejvyššími poctami. Sděluje ho, musí ho sdělovati, je-li umělcem, geniem sdělnosti. Statečnost a svoboda citění před mocným nepřítelem, před vznešeným zlem, před problemem budícím děs - je to tento vítězný stav, jež volí si tragický umělec, jež oslavuje. Před tragedií slaví bojovné v naší duši své saturnálie; kdo zvykl utrpení, kdo vyhledává utrpení, heroický člověk velebí tragedií své bytí, - jemu jedině podává tragik nápoj této nejsladší ukrutnosti.

25.

Spokojiti se lidmi, mít své srdce pro každého otevřeno jako dům, to je liberální, to je však jen liberální. Srdce schopná vznešeného pohostinství poznají se po četných zastřených oknech a zavřených okenicích: nejlepší místnosti udržují prázdný. Proč? - Poněvadž očekávají hosty, jimiž se "nespokojujeme"

26.

Neceníme se již dosti, sdělujeme-li se. Naše vlastní prožití naprosto nejsou žvatlavá. Nemohla by se ani sdělit, kdyby chtěla. To proto, že se jim nedostává slov. Pro co máme slova, to jsme také již překonali. Ve všem mluvení je trocha opovržení. Řeč, jak se zdá, je vynalezena jen pro průměrné, prostřední, sdílné. Řečí se mluvící již vulgarisuje. - Z morálky pro hluchoněmé a jiné filosofy.

27.

"Tento obraz je čarovně krásný!" Literární žena, neukojená, rozčilená, pustého srdce a pustých útrob, naslouchající vždy s bolestnou zvědavostí imperativu, který šeptá ze hlubin jejího ústrojí "aut liberi aut libri": literární žena, dosti vzdělaná, aby porozuměla hlasu přírody, i když mluví latinou, a z druhé

strany dosti ješitná a husa, aby potajmu se sebou hovořila ještě francouzsky "Je me verrai, je me lirai, je m' extasierai et je dirai: Possible, que j'aie eu tant d'esprit?"

28.

"Neosobní" dostávají se ke slovu. - Nic nám není snadnější než být moudřími, trpělivými, povznešenými. Říne z nás olej shovívavosti a soucitu, jsme absurdně spravedliví, odpouštíme vše. Právě proto měli bychom se chovati poněkud přísněji; právě proto měli bychom si občas vypěstovati nějaký malý afekt, nějakou malou neřest afektní. Možná, že je nám to krušné; a mezi sebou smějeme se snad aspektu, který tím skýtáme. Ale co platno! Nezbyvá nám již jiný způsob sebepřekonání: to je naše asketika, naše kajicnictví Státí se osobním - ctnost "neosobného"

29

Z promoce na doktora. "Co jest úkolem veškerého vyššího školství?" - Z člověka učiniti stroj. - "Co je prostředkem k tomu?" - Jest se mu naučiti nuditi se. - "Jak se toho dochází?" - Pojmeme povinnosti. - "Kdo je mu vzorem pro to?" - Filolog: učí dříti. - "Kdo je dokonalým člověkem?" - Státní úředník. - "Která filosofie skýtá nejvyšší formuli pro státního úředníka?" - Kantova: státní úředník jako věc o sobě, ustanovený soudcem nad státním úředníkem jako zjevem.

30.

Právo na hloupost. - Unavený a zvolna dýchající dělník, který dívá se dobromyslně, který nechá světa, ať si chodí jak chodí: tato typická postava, s níž se teď ve století práce (a "říše"!)" setkáváme ve všech vrstvách společnosti, osobuje si dnes nárok právě na umění, počítajíc v to knihu, zvláště žurnál, - a oč teprve na krásnou přírodu, na Itálii Člověk večera, s "usnulými divokými pudy", o kterých Faust mluví, potřebuje letního pobytu na venkově, mořských lázní, ledovců, Bayreuthu V takových dobách má umění právo na čiré bloudství - jako na jakýsi druh prázdnin pro ducha, vtip a srdce. To pochopil Wagner. Čiré bloudství opět ozdravuje

31.

Ještě problém diety. - Prostředky, jimiž se Julius Caesar bránil churavosti a bolení hlavy: ohromné pochody, nejprostší způsob žití, nepřetržitý pohyb pod širým nebem, stále útrapy - to jsou ve velkém měřítku vůbec zachovací a ochranná opatření proti krajní zranitelnosti onoho subtilního stroje, pracujícího pod nejvyšším tlakem, jenž sluje genius.

32.

Immoralista mluví. - Filosofovi nepřičí se nic více než člověk, pokud žádá Vidí-li člověka jen při jeho konání, vidí-li toto nejstatečnější, nejlstivější, nejvytrvalejší zvíře dokonce i zabloudilé do labyrintových nesnází, jak podivuhodným připadá mu člověk! Povzbuzuje ho ještě Ale filosof opovrhne žádajícím člověkem, rovněž "žádoucím" člověkem - a vůbec všemi žádoucnostmi, všemi ideály člověka. Kdyby filosof mohl být nihilistou, byl by jím, poněvadž nalézá nicotu za všemi ideály člověka. Nebo dokonce ani ne nicoty - nýbrž jen jalové, absurdní, choroblivé, zbabělé, mdlé, všemožné kvasnice z vypitého poháru jeho života Čím to je, že člověk, jenž jako skutečnost je tak úctyhodný, nezasluhuje úcty, pokud žádá? Jest mu pykati za to, že je tak zdatný jako skutečnost? Jest mu jeho konání, jeho napínání ducha a vůle ve všem konání vyrovnati protahováním údů v imaginárném a absurdním? - Dějiny jeho žádoucností byly až dosud partie honteuse člověka: střežme se čísti v ní příliš dlouho. Co ospravedlňuje člověka, jest jeho skutečnost, - bude jej věčně ospravedlňovati. Oč mnohem cennější je člověk skutečný proti nějakému jen žádanému, vysněnému, vysnraděnému a vylhanému člověku? Proti nějakému ideálnímu člověku? A jen ideální člověk přičí se filosofovi.

33.

Přirozená hodnota egoismu. - Sobectví je takové ceny, jaké fyziologické ceny je ten, jenž je má: může být velice cenné, může být ničemné a opovržení hodné. Každý jednotlivec může být pojímán dle toho, představuje-li vzestupnou nebo sestupnou linii života. Rozhodneme-li o tom, máme i kánon, jakou cenu má jeho sobectví. Znázorňuje-li vzestup linie, jest jeho hodnota skutečně neobyčejná, - a v zájmu celkového života, který jím pokročí, může být péče o udržení, o vytvoření jeho optima podmínek i extrémní. Jednotlivec, "individuum", jak je až dosud lid a filosof chápali, jest omylem: není ničím o sobě, ani atomem, ani "článkem řetězu", ani pouhým odkazem minulosti, - je celou jedinou linií člověka až k němu samotnému ještě. Představuje-li sestupný vývoj, úpadek, chronickou zrůdnost, ochuravění (- nemoce, ve velkém měřítku, jsou již následky úpadku, ne jeho příčinami), přísluší mu málo hodnoty, a nejprostší spravedlnost žádá, aby zdařilým ubíral pokud možno nejméně. Je pouze ještě jejich parazitem

34.

Křesťan a anarchista. - Žádá-li anarchista, jako mluvčí upadajících vrstev společnosti, s krásným rozhořčením "práva", "spravedlnosti", "stejných práv", stojí tím pouze pod tlakem své nekultury, jež nedovede pochopiti, proč vlastně trpí, - čím je chud, životem Příčinný pud je v něm silný: někdo musí být vinen tím, že se mu vede zle. Také lahodí mu již "krásné rozhořčení" samo, je rozkoší pro všechny chudáky, mohou-li tupiti, - je to malé opojení mocí. Už nárek, nařikání si může životu dodati půvabu, pro který možno jej snést: jemnější dávka msty je v každém nářku, vyčítá se vlastní bídný stav, popřípadě vlastní špatnost těm, kdož jsou jiní, jako bezpráví, jako nedovolená výsada. "Jsem-li já canaille, měl bys jí být též": s touto logikou dělá se revoluce. - Nařikání si nestojí nikdy za nic: pochází ze slabosti. Přičítá-li kdo svůj bídný stav jiným nebo sobě samému - ono činí socialista, toto například křesťan -, není v tom vlastního rozdílu. Společným, řekněme též nedůstojným při tom, že někdo má být vinen tím, že trpíme - zkrátka, že si trpící předpisuje proti svému utrpení med msty. Předměty této potřeby msty jako potřeby rozkoše jsou příležitostné příčiny: trpící nalézá všude příčiny, aby schladil svou malou mstu, - je-li křesťanem, opakují to, nalézají ji v sobě. Křesťan i anarchista - oba jsou décadents. - Ale i když křesťan odsuzuje, hanobí, špiní "svět", činí tak ze stejného pudu, z kterého socialistický dělník odsuzuje, hanobí, špiní společnost: i "poslední soud" je sladkou útěchou msty - revolucí, jak ji očekává socialistický dělník, jen trochu dále myšlenou. I "onen svět" - k čemu onen svět, kdyby nebyl prostředkem, aby se pošpinil tento svět?

35.

Kritika dekadentní morálky. - "Altruistní" morálka, morálka, při níž sobectví zakrsá -, zůstane za všech okolností špatným příznakem. To platí o jednotlivci, to platí zvláště o národech. Nedostává se nejlepšího, nedostává-li se sobectví. Voliti instinktivně sobě-škodlivé, být vábenu "nezištnými" motivy skýtá téměř formuli pro dekadenci. "Nehledati svého prospěchu" - to je pouze morální fikový list pro skutečnost zcela jinou, totiž fyziologickou: "nedovedu již nalézt svého prospěchu". Disgregace pudů! - Je konec s člověkem, stane-li se altruistním. - Místo aby se naivně přiznal "Já už za nic nestojím", dává morální lež v ústech dekadentových: "Nic za nic nestojí, - život za nic nestojí". Takový soud je posléze velkým nebezpečím, působí nakažlivě, - na celé morbidní půdě společnosti vybuchují záhy v tropickou pojmovou vegetaci, hned jako náboženství (křesťanství), hned jako filosofie (Schopenhauerova). Popřípadě taková vegetace jedovatého stromoví, vyrostlá z hniloby, otráví život svým výpachem na dlouho, na tisíciletí

36.

Morálka pro lékaře. - Nemocný je cizopasníkem společnosti. V jistém stavu je neslušné žít ještě déle. Další živení ve zbabělé závislosti na lékařích a praktikách, po ztrátě smyslu života, práva na život, mělo by u společnosti mít za následek hluboké opovržení. Lékaři pak měli by být prostředníky tohoto opovržení, - ne recepty, ale každého dne novou dávku odporu k svému nemocnému. Vytvořit novou zodpovědnost, lékařovu zodpovědnost, pro všechny případy, kdy nejvyšší zájem života, vzestupujícího života vyžaduje nejbezohlednějšího potlačení a vytlačení zvrhajícího se života - například pro právo na plození, pro právo zrození, pro právo žít. Hrdě zemřít, není-li již možno hrdě žít. Smrt dobrovolně zvolená, smrt v pravý čas, s jasnou a radostí, uprostřed dětí a svědků: takže skutečné loučení jest ještě možné, kdy je zde ještě ten, jenž se loučí, rovněž skutečné ocenění dosaženého a chtěného, přehled života - vše v protikladu k ubohé a hrozné komedii, kterou provádělo křesťanství s hodinou smrti. Nezapomínejme nikdy křesťanství, že zneužilo slabosti umírajícího ke znásilnění svědomí, že zneužilo způsobu smrti k hodnotným soudům o člověku a minulosti! - Tady jde o to, proti všem zbabělostem předsudku, nejprve zavést správné, to jest fyziologické cenění tak řečené přirozené smrti: která je posléze rovněž jen smrtí "nepřirozenou", sebevraždou. Člověk nehne nikdy nikým jiným než sebou. Jenomže to je smrt za nejopovrhlivějších podmínek, smrt nesvobodná, smrt nečas, smrt zbabělá. Měli bychom z lásky k životu - bažiti po jiné smrti, svobodné, vědomé, bez náhody a přikvačení. Nakonec radu pro pány pesimisty a jiné dekadenty. Není v naší moci zabránit, abychom se nenarodili: můžeme však tuto chybu - neboť někdy je to chyba - opět napravit. Odstraníme-li se, vykonáme nejúčtyhodnější čin, jenž existuje: Skoro si tím zasloužíme, abychom žili. Společnost, co díme!, život sám z toho má větší prospěch než z nějakého "života" v odříkání, bledniče a jiné ctnosti, - zprostiti jsme ostatní pohledu na sebe, zprostiti jsme život námitky. Pesimismus, pur, vert, dokazuje se teprve sebevyvrácením pánů pesimistů: dlužno jíti o krok dále v jeho logice, popřít život nejen "vůli a představu", jak popíral Schopenhauer - dlužno popřít nejprve Schopenhauera. Pesimismus, mimochodem řečeno, byť byl sebenakažlivější, nerozmnožuje nicméně choroblivosti nějaké doby, nějakého pokolení vcelku: jest jejím výrazem. Propadá se mu, jako se propadá choleře: třeba mít k němu již značnou morbidní náchylnost. Pesimismus sám nevytvoří ani o jediného dekadenta více; připomínám výsledek statistiky, že se léta, ve kterých zuřil cholera, neliší od jiných roků v úhrnné číslici úmrtí.

37.

Zda jsme se stali morálnějšími. - Proti mému pojmu "mimo dobro a zlo" rozhorlila se, jak bylo lze očekávat, všechna divokost morálního zhroupení, jež, jak známo, platí v Německu za morálku samu: mohl bych vypravovati o tom rozkošné historky. Nejprve předložili mi "nepopíratelnou převahu" naší doby v mravním soudu, abych ji znovu promyslil, náš skutečný pokrok v něm: že Cesara Borgia, porovnáme-li ho s námi, rozhodně nelze klásti za "vyššího člověka", za nějakého nadčlověka, jako kladu já. Švýcarský redaktor "Bundu" zašel tak daleko, projevil úctu před odvahou k činu tak smělému, že "chápal" smysl mého díla tak, jako bych jím navrhoval odstranění všech slušných citů. Velice povděčen! - Dovoluji si v odpověď nadhodit otázku, zda jsme se stali skutečně morálnějšími. Že kdekdo se tak domnívá, je už námitkou proti tomu. My moderní lidé, velice jemní, velice zranitelní a sta šetrností prokazující a přijímající, domýšlíme se skutečně, že tato něžná lidskost, kterou představujeme, že tato dosažená jednomyslnost ve shovívavosti, v ochotě pomoci, ve vzájemné

důvěře je pozitivním pokrokem, že tím jsme velice překonali lidi renaissance. Ale tak myslí každá doba, musí tak mysliti. Jisto jest, že bychom se nesměli postaviti do renaissančních poměrů, ani ne vmysliti: naše nervy nesnesly by oné skutečnosti, nemluvíc ani i našich svalech. Touto neschopností není však dokázán pokrok, nýbrž jen jiné ústrojí, slabší, útlejší, zranitelnější, z něhož se nezbytně vyvíjí morálka, oplývající šetrnostmi. Kdybychom si odmyslili svou něžnost a pozdnost, své fyziologické stárnutí, pozbyla by i naše morálka "zlidštění" ihned své ceny - o sobě nemá žádná morálka ceny -: zlehčovala by nás. Nepochybujme z druhé strany o tom, že my moderní se svou humanitou, silně vyvatovanou, jež nechce naraziti na žádný kámen, skýtali bychom vrstevníkům Cesara Borgi komedii, při níž by se svíjeli smíchy. Skutečně jsme nedobrovolně nadměru směšní s našimi moderními "ctnostmi" Úbytek pudů nepřátelských a nedůvěru budících - a to by byl náš "pokrok" - ukazuje pouze jeden z následků všeobecného úbytku vitality: stojí stokrát více námahy, více opatrnosti prosaditi tak závislé, tak pozdní bytí. Tu si navzájem pomáháme, tu je každý do jisté míry nemocen a každý ošetřovatelem nemocných. To zve se pak "ctností" -: mezi lidmi, kteří znali život jiný, bohatší, štedřejší, více překypující, bylo by se to nazvalo jinak, "zbabělostí" snad, "ubohostí", "babskou morálkou" Naše zmírnění mravů - to je má věta, to jest, chcete-li, moje novota - je následek úpadku; tvrdost a děsivost mravů může býti naopak následek přebytku života. Pak totiž možno mnohého se odvážiti, mnohé vyzvati, mnohé též promrhati. Co bylo dříve kořením života, pro nás bylo by jedem Býti indiferentní - i to je forma síly -, na to jsme rovněž příliš staří, příliš pozdní: naše morálka soucitu, před níž jsem první varoval, to, co by se mohlo zváti l'impressionisme moral, je novým výrazem fyziologické přecitlivělosti, jež je vlastní všemu, co je dekadentní. Ono hnutí, jež se pokusilo Schopenhauerovou útrpnou morálkou předvésti se vědecky - velice nešťastný pokus! -, je vlastní dekadentní hnutí v morálce, je hluboce spřízněno s křesťanskou morálkou. Silné doby, vznešené kultury spatřují v útrpnosti, v "lásce k bližnímu", v nedostatku sobětnosti a sebevědomí cosi opovrhlivého. - Doby dlužno měřiti dle jich pozitivních sil - a při tom ona tak marnotratná a osudná doba renaissanční objeví se poslední velikou dobou a my, my moderní se svou úzkostlivou péčí o sebe a svou láskou k bližnímu, se svými ctnostmi práce, skromností v nárocích, spravedlivostí, vědeckostí - my sbírající, ekonomičtí, mechaničtí - dobou slabou. Naše ctnosti jsou závislé, jsou vyzvány naší slabostí "Rovnost", jisté skutečné připodobnění, které je vysloveno v theorii o "stejných právech", náleží v podstatě k úpadku: propast mezi člověkem a člověkem, stavem a stavem, mnohost typů, vůle býti svým, odlišovati se - vše, co zvú pathosem distance, je vlastní každé silné době. Rozpínavost, rozpětí mezi extrémy zmenšuje se dnes neustále - extrémy samy stírají se posléze až k podobnosti Všechny naše politické theorie a státní ústavy, "německé říše" naprosto nevyjímajíc, jsou následky, následné nutnosti úpadku; nevědomý účinek décadence vnikl vítězně až do ideálů jednotlivých věd. Trvám při své námitce proti veškeré sociologii v Anglii a Francii, že ze zkušnosti zná jen úpadkové útvary society a zcela nevinně běže vlastní úpadkové pudy za normu sociologického hodnocení. Upadající život, úbytek veškeré organisující síly, to jest síly dělicí, propasti rozvírající, podřazující a nadřazující, formuluje se v dnešní sociologii za ideál Naši socialisté jsou décadents, ale i pan Herbert Spencer je décadent - spatřuje ve vítězství altruismu něco žádoucího!

38.

Můj pojem svobody. - Hodnota nějaké věci není mnohdy v tom, co se jí získá, nýbrž v tom, co se za ni zaplatí - co nás stojí. Uvedu příklad. Liberální instituce přestanou ihned býti liberálními,

jakmile jsou dosaženy: není později horších a důkladnějších škůdců svobody než liberální instituce. Jeť známo, co dovedou: podryjí vůli k moci, jsou nivelováním hor a údolí, povýšeným na morálku, činí malým, zbabělým a požitkářským - jimi vždy vítězí stádné zvíře. Liberalismus: po česky stádné zhovadění Tytéž instituce, pokud se ještě vydobývají, vyvolávají docela jiné účinky: podporují pak skutečně svobodu značnou měrou. Přihlédneme-li bedlivěji, je to boj, jenž vyvolává tyto účinky, boj o liberální instituce, jenž jako boj udržuje neliberální pudy. A boj vychovává ke svobodě. Neboť co je svoboda? Že máme vůli ke vlastní zodpovědnosti. Že udržujeme distanci, jež nás dělí. Že staneme se lhostejnějšími k útrapě, tvrdosti, strádání, ba i k životu. Že jsme odhodláni obětovati své věci lidí, sebe nevyjímajíc. Svoboda znamená, že mužské, bojovné a vítězné pudy vládnou nad jinými pudy, například nad pudy "štěstí". Osvobozený člověk, jakž teprve osvobozený duch, šlape po opovrhlivém blahobytu, o kterém sní kramáři, křesťané, krávy, ženy, Angličané a jiní demokraté. Svobodný člověk je bojovník. - Čím se měří svoboda u jednotlivců i u národů? Odporem, jež třeba překonati, námahou, kterou stojí udržeti se nahoře. Nejvyššího typu svobodných lidí bylo by hledati tam, kde se neustále překonává největší odpor: pět kroků od tyranie, na samém prahu hrozičího zotročení. To je psychologicky pravdivo, vyrozumíváme-li zde "tyrany" neúprosné a hrozné pudy, jež vyvolávají proti sobě maximum autority a kázně - nejkrásnějším typem Julius Caesar -; to jest i politicky pravdivo, projděte si jen dějiny. Národové, kteří měli nějakou hodnotu, kteří nabyli hodnoty, nenabyli ji za liberálních institucí: velké nebezpečí vytvořilo z nich něco, co zasluhuje úcty, nebezpečí, jež nás teprve učí znáti naše prostředky, naše ctnosti, naši výzbroj, našeho ducha - jež nás nutí, abychom byli silní První zásada: je nezbytno, abychom měli potřebu býti silnými; jinak nebudeme silnými nikdy. - Ona velká pařeniště pro silný, pro nejsilnější druh člověka, který dosud existoval, aristokratické společnosti po způsobu Říma a Benátek, chápala svobodu právě v tom smyslu, v jakém slovo svoboda chápu já: jako něco, co máme a nemáme, co chceme, čeho dobýváme

39.

Kritika modernosti. - Naše instituce nehodí se již k ničemu: v tom se shodujeme. Avšak to není vinou jejich, nýbrž naší. Když pozbyli jsme všech pudů, ze kterých vyrůstají instituce, pozbyli jsme vůbec institucí, poněvadž my se k nim už nehodíme. Demokratism byl vždy úpadkovou formou organisující síly: již v "Lidském, přelidském" I., 349 označil jsem moderní demokracii s jejími polovičatostmi, jako "německá říš", úpadkovou formou státu. Aby byly instituce, je nezbytna jistá vůle, pud, imperativ, antiliberální až ke zlomyslnosti: vůle k tradici, k autoritě, k zodpovědnosti na staletí, k solidaritě řetězů pokolení do budoucnosti a do minulosti in infinitum. Je-li tato vůle zde, založí se něco jako imperium Romanum: nebo jako Rusko, jediná moc, jež má dnes v sobě trvání, jež může čekati, jež může ještě něco slibovati, - Rusko, protikladný pojem žalostného evropského dělení na malé státy a nervosity, jež založením německé říše dostoupila kritického stavu Celý západ nemá již oněch pudů, z nichž vyrůstají instituce, z nichž vyrůstá budoucnost: jeho "modernímu duchu" nejde snad nic tolik proti srsti. Žije se dnešku, žije se velice rychle, - žije se velmi nezodpovědně: to právě nazývá se "svobodou". Co z institucí dělá instituce, je opovrhováno, nenáviděno, odmítáno: cítíme se v nebezpečí nového otroctví, kde se jen ozve slovo "autorita". Tak daleko jde décadence v hodnotném pudu našich politiků, našich politických stran: instinktivně dávají přednost tomu, co rozkládá, co urychluje konec Svědectvím moderní manželství. Z moderního manželství zmizela zřejmě všechna rozumnost: ale to

neskýtá námitky proti manželství, nýbrž proti modernosti. -
Rozumnost manželství - tkvěla v právnícké výhradné zodpovědnosti mužově; tím mělo manželství váhu, kdežto dnes kulhá na obě nohy.
Rozumnost manželství - byla v jeho zásadní nerozlučnosti: tím dostalo se mu důrazu, jenž proti náhodě citu, vášně a okamžiku dovedl si zjednat sluchu. Tkvěla rovněž v zodpovědnosti rodin za výběr manželů. Rostoucí shovívavostí ve prospěch sňatku z lásky vyloučil se přímo základ manželství, to, co právě z něho činí instituci. Nikdy a nikdy se nezakládá instituce na idiosynkrasii, manželství se nezakládá, jak řečeno, na "lásce", - zakládá se na pudu pohlavním, na pudu vlastnickém (žena a dítě majetkem), na pudu panovačném, jenž si neustále organisuje nejmenší útvar panství, rodinu, jenž potřebuje dětí a dědiců, aby udržel i fyziologicky nabytou část moci, vlivu, majetku, aby připravoval dlouhé úlohy, pudovou solidaritu staletí. Manželství jako instituce obsahuje už potvrzení největšího, nejtrvalejšího útvaru organisačního: nemůže-li ani společnost jako celek za sebe ručiti až do nejpозdnějších pokolení, nemá manželství vůbec smyslu. -
Moderní manželství ztratilo smysl - proto se odstraňuje. -

40.

Dělnická otázka. - Hloupost, v podstatě pudová zrůdnost, jež dnes je příčinou všech hloupostí, tkví v tom, že existuje dělnická otázka. Po jistých věcech se netážeme: první imperativ pudu. - Nemám ani potuchy o tom, co se zamýšlí s evropským dělníkem, když se z něho učinila nejprve otázka. Daří se mu příliš dobře, aby se postupně netázal více, netázal neskromněji. Má posléze většinu pro sebe. Docela minula naděje, že se zde vytváří ve stav skromný a soběstačný druh člověka, jakýsi typ Číňana: a to bylo by mělo smysl, to bylo by bývalo přímo nezbytností. Co se učinilo? - Vše, aby se i předpoklad toho v zárodku zničil, - pudy, jimiž je dělník možný jako stav, sobě samému možný, docela se zničily nejnezodpovědnější bezmyšlenkovitostí. Učinili dělníka schopným vojenské služby, dalo se mu spolkové právo, politické hlasovací právo: jaký div, pokládá-li dnes už svoji existenci za bídný stav (morálně vyjádřeno za bezpráví -)? Ale co se chce?, znovu se táží. Chce-li se nějaký účel, třeba chtíti i prostředky: chce-li kdo otroky, je blázen, vychovává-li si z nich pány.

41.

"Svoboda, které nemíním" Je-li kdo v takových dobách, jako je dnešní, zůstaven svým pudům, je to o dopuštění více. Tyto pudy si odporují, ruší se, ničí navzájem; definoval jsem již moderní jako fyziologické odporování sobě samému. Smysl výchovy by chtěl, aby byl železným tlakem paralysován aspoň jeden z těchto pudových systémů, aby dovolil jinému nabýti sil, sesílit, stát se pánem. Dnes bylo by nezbytno učiniti individuum nejprve možným tím, že by se okleščilo: možným, to jest úplným. Děje se opak: nárok na neodvislost, na svobodný rozvoj, na *laissez aller*, je nejusilovněji činěn právě těmi, pro které by žádná otež nebyla dosti krutá - to platí in politicis, to platí v umění. Ale to je symptom dekadence: náš moderní pojem "svobody" jest o důkaz více pro zvrhnutí pudů.

42.

Kde je třeba víry. - Nic není vzácnějšího mezi moralisty a světci než poctivost; snad říkají opak, snad věří tomu sami. Je-li totiž nějaká víra užitečnější, účinnější, přesvědčivější než vědomé pokrytectví, pokrytectví stane se záhy instinktivně nevinností: první věta pro pochopení velkých světců. Těž u filosofů, jiného druhu světců, celé řemeslo to s sebou nese, že připouštějí pouze jisté pravdy: totiž takové, jimiž dostane se jejich řemeslu veřejné sankce, - kantovsky mluveno, pravdy praktického rozumu. Vědí, co musí dokázati, v tom jsou praktičtí, poznávají se navzájem po tom, že shodují se v "pravdách". - "Nelži" - po česku: chraňte se, pane filosofe, říci pravdu

43.

Konservativním šeptáno do ucha. - Co se dříve nevědělo, co se dnes ví, co by se věděti mohlo, - zpětné vytváření, obrat v jakémkoliv smyslu a stupni je zhola nemožný. My filosofové to aspoň víme. Ale všichni kněží a moralisté v to věřili, - chtěli lidstvo přivést nazpět k dřívější míře ctnosti, sešroubovat je na ni. Morálka byla vždy Prokrustovým ložem. I politikové napodobili v tom kazatele ctnosti: i dnes ještě jsou strany, v jejichž snech je cílem rači pochod všech věcí. Ale nikomu není dovoleno býti rakem. Nic platno: musí se kupředu, lépe řečeno, krok za krokem dále v úpadek (- toť moje definice moderního "pokroku"). Možná zadržeti tento rozvoj a zadržením i zvrhnutí staviti, nadržati, učiniti je vehementnějším a náhlejším: více možno není.

44.

Můj pojem genia. - Velcí mužové jako velké doby jsou výbušnými látkami, v nichž je nahromaděna nesmírná síla; vždy jest jejich předpokladem, historicky i fyziologicky, že bylo na ně dlouho sbíráno, shromažďováno, spojeno a uchováno - že se dlouho neudál výbuch. Když napětí v množství přílišně vzrostlo, stačí nejnáhodnější popud, aby se vyvolal do světa "genius", "čin", velký osud. Co potom záleží na okolí, na století, na "duchu doby", na "veřejném mínění"! - Vezměme případ Napoleonův. Francie za revoluce a ještě více Francie před revolucí byla by zplodila opačný typ, než je typ Napoleonův: a také ho zplodila. A že byl Napoleon jiný, dědicem silnější, delší, starší civilisace než civilisace, která se ve Francii proměnila v dým a trosky, ovládl ji, byl tu jediným vládcem. Velcí mužové jsou nezbytní, doba, v níž se objeví, je náhodná; že téměř vždy ji ovládnou, tkví pouze v tom, že jsou silnější, že jsou starší, že bylo na ně déle shromažďováno. Mezi geniem a jeho dobou je poměr jako mezi silným a slabým, rovněž jako mezi starým a mladým: doba je relativně vždy mnohem mladší, slabší, nezletilejší, nejistější, dětinštější. - Že se dnes ve Francii smýšlí o tom docela jinak (v Německu též: po tom však nesejde), že se tam stala theorie o prostředí, pravá neurotická theorie, svatosvatou a takměř vědeckou a že dochází víry i mezi fyziology, to "nevoní", to budí v člověku smutné myšlenky. - Ani v Anglii nesoudí se o tom jinak, leč proto nikdo se nezarmoutí. Angličan má jen dvě cesty jak se vyrovnati s geniem a "velkým mužem": buď demokraticky způsobem Bucklovým nebo nábožensky způsobem Carlylovým. - Nebezpečí tkíví ve velkých lidech a dobách je neobyčejné; vyčerpanost všeho druhu, neplodnost jde jim v patách. Velký muž je konec; velká doba, renaissance například, je konec. Genius - v díle, v činu - je nutně marnotratníkem: že se vydává, toť jeho velikost. Pud sebezachování je téměř zastaven; přemocný tlak prýstvicích sil zakazuje mu podobnou péči a opatrnost. Říká se tomu "obětivost", velebí se v tom jeho "heroismus", jeho lhostejnost k vlastnímu dobru, jeho oddanost ideji, velké věci, otčině: vesměs neporozumění. Rozlévá se, překypuje, ztravuje se, nešetří se, - fatálně, osudně, nedobrovolně, jako je nedobrovolným vystoupení řeky z břehů. Poněvadž však lidé těmto výbušným jsou mnohým povinni, darovali jim za to též mnoho, například jakousi vyšší morálku. Toť způsob lidské vděčnosti: nerozumí svým dobrodincům.

45.

Zločinec a co je mu příbuzno. - Typ zločincův, toť typ silného člověka za nepříznivých podmínek, onemocnělý silný člověk. Jemu schází poušť, jistá volnější a bezpečnější příroda a forma bytí, ve které vše, co je zbraněmi v pudu silného člověka, existuje právem. Jeho ctnosti dala společnost do klatby; jeho nejživější pudy, jež si přinesl, srostou záhy s tísnivými afekty, s podezřením, strachem, nectí. Ale to je skoro recept na fyziologické zvrhnutí. Kdo to, co nejlépe dovede, co by nejraději konal, je nucen konati potají, s dlouhým napětím, obezřelostí, zchytralostí, stane se anemickým; a protože svými pudy sklízí

stále jen nebezpečí, pronásledování, neštěstí, obrátí se i jeho cit proti těmto pudům - cítí je fatalisticky. Společnost je to, naše krotká, průměrná okleštěná společnost, v níž se samostatný člověk, přicházející s hor nebo z námořních dobrodružství, nutně zvrhne v zločince. Nebo téměř nutně: jsou případy, že se takový člověk projeví silnějším než společnost: Korsičan Napoleon je nejslavnějším případem. Pro problém, o nějž tu jde, je důležité svědectví Dostojevského - Dostojevského jediného psychologa, mimochodem řečeno, od něhož měl jsem se čemu naučiti: náleží k nejkrásnějším šťastným příhodám mého života, ještě více dokonce než objevení Stendhala. Tento hluboký člověk, jenž měl desetkrát pravdu, že si málo vážil povrchních Němců, pocíťoval sibiřské trestance, mezi nimiž dlouho žil, vesměs velké zločince, pro něž nebylo již návratu do společnosti, docela jinak, než sám se nadál - téměř jako vyřezané z nejlepšího, nejtvrdšího a nejdražšího dřeva, jež vůbec roste na lidské půdě. Zevšeobecněme případ zločinců: představme si povahy, jimž z nějakého důvodu nedostává se veřejného souhlasu, jež vědí, že nejsou pocíťovány jako blahodárné, jako užitečné, onen čandalský pocit, že neplatí za rovného, nýbrž za vyvrženého, nehodného, znečišťujícího. Všechny takové povahy mají na svých myšlenkách a činech barvu podzemní: u nich všechno je bledší než u těch, po jichž bytí rozlévá se denní světlo. Ale skoro všechny existenční formy, jež dnes vyznamenáváme, žily kdysi v tomto napolo hrobovém vzduchu: vědecký charakter, umělec, genius, volný duch, herec, kupec, velký objevitel. Pokud byl kněz pokládán za nejvyšší typ, byl každý cenný druh člověka znehodnocen. Přijde doba - slibuji to -, kdy bude pokládán za nejnižší typ, za našeho Čandalu, za nejprohnanější, nejneslušnější druh člověka. Obracím pozornost k tomu, jak ještě nyní, za nejmírnější vlády mravu, jež kdy na zemi, aspoň v Evropě, panovala, každé ústraní, každé dlouhé, příliš dlouhé vespod, každá neobvyklá, neprůzračná forma bytí přibližuje k onomu typu, jež dovršuje zločinec. Všichni novotáři ducha mají na čele po nějakou dobu bledé a osudné znamení Čandalovo: ne proto, že jsou tak citěni, ale že sami cítí hroznou propast, dělicí je ode všeho zvyklého a uctívaného. Téměř každý genij zná jako jeden ze svých vývojů "catilinárskou existenci", pocit nenávisti, pomsty a vzpoury proti všemu, co již jest, co již nebude. Catilina - praeexistenční forma každého Caesara. -

46.

Zde je volná vyhlídka. - Může to býti výsost duše, když filosof mlčí; může to býti láska, když si odporuje; je možná zdvořilost poznávajícího, která lže. Nebylo řečeno bez jemnosti: Il est indigne des grands coeurs de répandre le trouble qu'ils ressentent; pouze třeba dodat, že nebáti se nejnedůstojnějšího může rovněž býti duševní velikost. Žena, jež miluje, obětuje svou čest; poznávající, jenž "miluje", obětuje snad svou lidskost; bůh, jenž miloval, stal se Židem -

47.

Krása není náhodou. - I krásy nějakého plemene nebo rodiny, jejího původu a dobroty ve všem počínání nabývá se prací: jest, jako genij, výsledkem nahromaděné práce pokolení. Bylo třeba dobrému vkusu přinést velké oběti, bylo třeba mnoho proň učiniti, mnohého zanechat - sedmácté století Francie je podivuhodno v obém - bylo třeba mít v něm princip volby, pro společnost, místo, oděv, pohlavní ukojení, bylo třeba dáti přednost kráse před prospěchem, zvykem, míněním, leností. Nejvyšší pravidlo: "Nepočínejmež si volně ani sami před sebou". - Dobré věci jsou nesmírně drahé: a stále platí zákon, že kdo je má, je jiný, než kdo jich získává. Vše dobré je dědictvím: co není zděděno, je nedokonalé, je začátkem. V Athénách za časů Ciceronových, jenž vyslovuje svůj údiv nad tím, mužové a jinoši v kráse značně vynikali nad ženy: ale jaké práce a námahy ve

službách krásy po staletí požadovalo tam od sebe mužské pohlaví!
- Neprohřešme se totiž na metodice: Pouhá kázeň pocitů a myšlenek je téměř ničím (- zde tkví velké nedorozumění německého vzdělání, jež je naprosto ilusorní): nejprve třeba přemluvit tělo. Přísné zachovávání významných a vybraných pohybů, závaznost žítí pouze s lidmi, kteří si nepočínají volně, stačí úplně, aby se člověk stal významným a vybraným: za dvě, tři pokolení je již všechno zvnitřněno. Rozhodujeť o osudu národa a lidstva, začne-li se s kulturou na pravém místě - ne na "duši" (jak bylo osudnou pověrou kněží a polo-kněží): pravé místo je tělo, chování, dieta, fyziologie, ostatek vyplývá z toho. Řekové zůstanou proto první kulturní událostí dějin - věděli, činili, čeho bylo třeba; křesťanství, jež opovrhovalo tělem, bylo dosud největším neštěstím lidstva.-

48.

Pokrok v mém smyslu. - Také já mluvím "o návratu k přírodě", ač vlastně to není cesta zpět, nýbrž cesta vzhůru - vzhůru do vznešené, volné, dokonce hrozné přírody a přirozenosti, cesta, která si zahrává s velkými úkoly, smí si zahrávat. Abych to řekl v podobenství: Napoleon byl takovým návratem k přírodě, jak já mu rozumím (například in rebus tacticis, ještě více, jak vojáci vědí, ve strategickém). - Ale Rousseau - kam vlastně ten chtěl zpět? Rousseau, tento první moderní člověk, idealista a canaille v jedné osobě, jenž potřeboval morální "důstojnost", aby snesl svůj vlastní aspekt, chorý bezuzdnou ješitností a bezuzdným opovrhováním sebou samým. I tento netvor, jenž se utábořil na prahu nové doby, chtěl "návrat k přírodě" - kam, táži se znovu - chtěl Rousseau zpět? - Nenávídím Rousseaua ještě v revoluci: ona je světodějným výrazem pro tuto dvojílost idealisty a canaille. Krvavá fraška, kterou se tato revoluce odehrála, její "immoralnost" mne málo zajímá: co nenávídím, jest její rousseauovská morálnost - tak zvané "pravdy" revoluce, jimiž dosud působí a všechno ploché a průměrné si získává. Učení o rovnosti! Ale není jedovatějšího jedu: neboť zdá se, že je hlásá sama spravedlnost, kdežto je koncem spravedlnosti "Rovným rovné, nerovným nerovné" - to by byla správná řeč spravedlnosti: a co z toho plyne, "nerovné nikdy nečiní rovným". - Že se kolem učení o rovnosti událo tolik hrůzného a krvavého, dodalo této "moderní ideji" par excellence jakési glorie a záře, že revoluce jako podívaná svedla i nejušlechtilejší duchy. To posléze není důvodem, aby se více ctila. - Zřím jen jediného, jenž ji pociťoval, jak ji nutno pociťovati, s hnusem - Goetha

49.

Goethe - událost nikterak německá, nýbrž evropská: velkolepý pokus o překonání osmnáctého století návratem k přírodě, vystoupením k přirozenosti renaissance, jakési sebezpřekonání tohoto století. - Měl v sobě jeho nejsilnější pud: citlivost, idolatrii přírody, antihistorické, idealistní, nereálné a revoluční (- toto je pouze formou nereálného). Vzal na pomoc dějiny, přírodovědu, antiku, rovněž Spinozu, hlavně praktickou činnost; obklopil se samými uzavřenými obzory; neodloučil se od života, postavil se do něho; nebyl malomyslný a vzal na sebe, nad sebe, do sebe, co jen bylo možno. Co chtěl, byla totalita; potíral oddělování rozumu, smyslnosti, citu, vůle (- hlásané v nanejvýš odstrašující scholastice Kantem, protichůdcem Goethovým), zdisciplinoval se v celistvost, stvořil se. Goethe byl uprostřed století, nereálně smýšlejícího, přesvědčeným realistou: přisvědčoval všemu, co mu v něm bylo příbuzno, - neměl většího zážitku než ono ens realissimum, zvané Napoleon. Goethe zkoncipoval silného, velice vzdělaného, ve všech tělesnostech zručného, sebe ovládajícího, k sobě uctivého člověka, jenž smí si dopřát celý rozsah a bohatství přirozenosti, jenž je dosti silný pro tuto svobodu; člověka snášlivého ne ze slabosti, nýbrž ze síly, poněvadž dovede toho, čím by průměrná povaha zahynula,

užití ještě ve svůj prospěch; člověka, pro nějž není už nic zakázaného, leda slabost, byť se zvala neřestí nebo ctností. Takový osvobozený duch stojí uprostřed vesmíru s radostným a důvěřivým fatalismem, s věrou, že pouze jednotlivé je zavržitelné, že v celku se vše vykupuje a potvrzuje - nepopírá již. Ale taková víra je nejvyšší všech možných věr: pokřtil jsem ji jménem Dionysovým.

50.

Mohlo by se říci, že devatenácté století v jistém smyslu také domohlo se všeho, čeho se Goethe domohl jako osoba: universálnosti v chápání, ve schvalování, připouštění kohokoli k sobě, smělého realismu, úcty ke všemu skutečnému. Kterak to, že celkový výsledek není Goethe, nýbrž chaos, nihilistický nářek, nevědění kudy kam, pud únavy, jenž in praxi neustále pudí k tomu, aby se sáhlo nazpět k osmnáctému století? (- například jako citová romantika, jako altruismus a hypersentimentálnost, jako feminismus ve vkusu, jako socialismus v politice). Není devatenácté století, zejména ve svém konci, pouze sesíleným, zhrubělým osmnáctým stoletím, to jest dekadentním stoletím? Že by Goethe byl býval netoliko pro Německo, nýbrž pro celou Evropu jen příhodou, krásnou marností? - Ale nerozumí se velkým lidem, nazírá-li se na ně z ubohé perspektivy veřejného užítu. Že se nedovede z nich mít užítu, náleží snad k velikosti

51.

Goethe je poslední Němec, k němuž mám úctu: byl by cítil tři věci, které já cítím - rovněž se shodujeme o "kříži". Bývám často tázán, proč vlastně píše německy: nikde bych nebyl hůře čten než ve vlasti. Ale kdo konec konců ví, přejí-li si také, abych byl dnes čten? - Tvořiti věci, na kterých čas marně zkouší své zuby; formou, substancí snažit se o malou nesmrtelnost - nebyl jsem ještě nikdy dosti skromný, abych od sebe žádal méně. Aforismus, sentence, ve kterých jsem první mezi Němci mistrem, jsou formami "věčnosti"; mou tížností jest, říci desítky větami, co každý jiný řekne knihou, - co každý jiný knihou neřekne. Dal jsem lidstvu nejhlubší knihu, kterou má, svého Zarathustru: zakrátko mu dám knihu nejnezávislejší.

ZAČ JSEM DÍKEM ZAVÁZÁN STARÝM

1.

Nakonec ještě slovo o onom světě, k němuž jsem hledal přístupu, k němuž jsem snad našel nový přístup - o starém světě. Můj vkus, který je opakem snášlivého vkusu, je i zde dalek toho, aby šmahem potvrzoval: potvrzujeť vůbec nerad, raději popírá, nejraději neříká vůbec nic. To platí o celých kulturách, to platí o knihách - to platí též o místech a krajích. V podstatě je to zcela nepatrný počet antických knih, které něco znamenají v mém životě, nejslavnější knihy nejsou mezi nimi. Můj smysl pro sloh, pro epigram jako sloh procítil téměř okamžitě při styku se Sallustem. Nezapomněl jsem údivu svého váženého učitele Corssena, když byl nucen svému nejhoršímu latináři dáti nejlepší známku - byl jsem naráz hotový. Zhuštěný, přísný, na dně tolik látky, pokud jen možno, chladná zloba ke "krásnému slovu", rovněž ke "krásnému citu" - dle toho jsem se uhlodl. Rozpoznáte zase ve mně, až po mého Zarathustru, velice vážnou snahu po římském slohu, po "aere perennius" ve slohu. - Nejinak vedlo se mi při prvním styku s Horácem. Až dosud neměl jsem ze žádného básníka těžké artistické rozkoše, již mne plnila Horácova óda. V některých řečech toho, co zde skutečně, nelze ani chtít. Tato mozaika slov, kde každé slovo zvukem, místem, pojmem vpravo i vlevo rozlévá po celku svou sílu, toto minimum rozsahu a počtu značek, získané tím maximum v energii značek - to vše je římské, a uvěří-li mi kdo, vznešené

par excellence. Všecka zbývající poesie je proti tomu něčím příliš populárním - pouhou citovou žvástavostí

2.

Řekům neděkuji za dojmy ani přibližně silné, a abych to řekl přímo, nemohou nám být, čím jsou nám Římané. Neučíme se od Řeků - jsou nám příliš cizí, příliš pohybliví, aby imperativně, aby "klasicky" působili. Kdo se kdy učil od Řeka psát! Kdo by se tomu byl kdy naučil bez Římanů! Nenamítejtež mi Platona. V poměru k Platonovi jsem důkladným skeptikem a nikdy nebyl jsem s to, abych souhlasil s podivem umělce Platona, který je obvyklý u učenců. Posléze mám v tom na své straně nejrafinovanější posuzovatele vkusu mezi starými. Plato, jak se mi zdá, směsuje všechny slohové útvary, je v tom prvním dekadentem slohu: má cosi podobného na svědomí jako cynikové, kteří vynalezli saturam Menippeam. Aby platonský dialog, tento strašně samolibý a dětský druh dialektiky, mohl působiti nějakým kouzlem, nesměli jsme nikdy čísti dobrých Francouzů - Fontenella například. Plato je nudný. - Posléze má nedůvěra k Platonovi jde do hloubky: shledávám ho tak zbloudilým ode všech základních hellenských pudů, tak zmoralisovaným, tak praeexistenčně křesťanským - má již pojem "dobra" jako svrchovaný pojem - že bych užil o celém zjevu Platonově spíše než kteréhokoliv jiného výrazu "vyšší podvod" aneb, slyšíte-li to raději, idealismus. Zaplatilo se draze za to, že tento Athénian chodil do školy u Egyptanů (- či u Židů v Egyptě?). Ve velké osudnosti křesťanství je Plato onou obojetností a fascinací, zvanou "ideálem", která umožnila ušlechtlejším povahám starověku, že sami si nerozuměli a vkročili na most vedoucí ke "kříži". A kolik Platona tkví ještě v pojmu "církve", ve stavbě, systému, praxi církevní! - Mým zotavením, mou zálibou, mým léčením se ode všeho platonismu byl v každé době Thukydides. Thukydides a snad Machiavellův Principe jsou mně samému nejpříbuznější bezpodmínečnou vůlí ničím se nešáliti a spařovatí rozum ve skutečnosti - ne v "rozumu", ještě méně v "morálce". Nic nevyhojí tak důkladně jako Thukydides ze žalostného řeckého okrašlování ideálem, které si odnáší "klasicky vzdělaný" jinoch do života jako odměnu za gymnasiální dresuru. Je třeba sledovati ho řádku za řádkou a vyčísti jeho tajné myšlenky tak zřetelně jako jeho slova: je málo myslitelů tak oplývajících tajnými myšlenkami. V něm nabývá dokonalého výrazu sofistická kultura, míním realistická kultura: toto neocenitelné hnutí uprostřed morálního a ideálního šarlatánství sokratických škol, propukajícího na všech stranách. Řecká filosofie jako dekadence řeckého pudu; Thukydides jako velký souhrn, poslední projev oné silné, přísné, tvrdé věčnosti, která vězela staršímu Hellenovi v pudu. Odvaha před skutečností rozlišuje posléze takové povahy jako Thukydides a Plato: Plato je zbabělec před skutečností - proto utíká se do ideálu; Thukydides ovládá sebe - proto ovládá i věci

3.

Výčenichati v Řecích "krásné duše", "zlaté středy" a jiné dokonalosti, podivovati se u nich klidu a velikosti, ideálnímu smýšlení, vznešené prostotě - před touto "vznešenou prostotou", touto niaiserie allemande, ochránil mne psycholog, jež jsem tajil v sobě. Zřel jsem jejich nejsilnější pud, vůli k moci, zřel jsem je chvějící se před nezkrotnou mocí tohoto pudu, - zřel jsem všechny jejich instituce vyrůstati z ochranných opatření, aby se zabezpečili navzájem před svou vnitřní výbušnou látkou. Obrovité napětí v nitru vybíjelo se pak na venek strašlivým a bezohledným nepřátelstvím: obce rozdíraly se mezi sebou, aby občané každé obce našli klid před sebou samými. Bylo nezbytno býti silným: nebezpečí dlelo nablízku - číhalo všude. Nádherná ohebná tělesnost, odvážlivý realismus a immoralismus, který je Hellenovi vlastní, byl nutností, ne "přirozeností". Následoval teprve, nebyl tu od začátku. A slavnostmi a uměními nechtělo se rovněž

nic jiného než cítiti se nahoře, ukázati se nahoře: jsou prostředky, jimiž lze sebe sama oslaviti, popřípadě též buditi strach před sebou. Posuzovati Řeky na německý způsob dle jejich filosofů, použití poctivosti sokratických škol k objasnění, co je v podstatě hellenské! Vždyť filosofové jsou *décadents* řečtí, hnutí proti starému, vznešenému vkusu (- proti agonálnímu pudu, proti polis, proti ceně plemene, proti autoritě starobylých zvyků). Sokratické ctnosti byly hlášány, poněvadž je Řekové ztratili: vznětliví, bázlivi, nestálí, vesměs komedianti, měli o několik důvodů více, aby si nechali hlásati morálku. Ne, že by to bylo něco prospělo: ale velká slova a strojenosti sluší dekadentům

4.

Byl jsem první, jenž pro pochopení staršího, bohatého ještě a dokonce překypujícího hellenského pudu pojímal vážně onen divuplný zjev, nesoucí jméno Dionysovo: lze jej vysvětliti pouze nadbytkem síly. Kdo sleduje Řeky jako onen nejhlubší znatel jejich kultury, který dnes žije, jako Jakub Burckhardt v Basileji, věděl hned, že tím něco vykonáno. Burckhardt připojil své "Řecké kultuře" zvláštní oddíl o jmenovaném zjevu. Chceme-li opak, pohledme na rozveselující takorba pudovou chudobu německých filosofů, přiblíží-li se dionyskému. Zejména slavný Lobeck, jenž se ctihodnou jistotou červa, vyschlého mezi knihami, zalezl do tohoto světa tajuplných stavů a namlouval si, že je vědecký, byl-li až hnusně lehkovážný a dětinský, - Lobeck s vynaložením veškeré učenosti dal na srozuměnou, že vlastně nic není na všech těchto zvláštnostech. Ve skutečnosti asi sdělili kněží účastníkům takých orgií leccos ne bezcenného, například že víno povzbuzuje k radosti, že člověk popřípadě živí se plody, že rostliny na jaře se rozvíjejí, na podzim uvadají. Co se týká onoho podivného bohatství obřadů, symbolů a mythů orgiastického původu, jímž je antický svět úplně doslova zaplaven, nalézá v něm Lobeck podnět býti ještě o stupeň duchaplnějším; Řekové, praví (Aglaophamus I., 672), neměli-li nic jiného na práci, smáli se, skákali, pobíhali, nebo, ježto zachce se člověku toho rovněž někdy, sedávali na zemi, plakali a naříkali. Jiní pak přicházeli a hledali přec nějakého důvodu pro toto nápadné chování; a tak vznikly k objasnění oněch obyčejů nesčetné legendy a mythy. Na druhé straně se věřilo, že onen šprýmovný shon, který býval ve slavnostní dny, patří nezbytně ke slavnosti a lpělo se na něm jako na nevyhnutelné součásti bohoslužby. - Tot' mrzký žvást, nebudeme takového Lobecka ni na okamžik pojímati vážně. Zcela jinak se nás dotýká, zkoumáme-li pojem "řeckého", který si utvořili Winckelmann a Goethe, a shledáme ho neslučitelným s oním živlem, z něhož vyrůstá dionyské umění - s orgiasmem. Skutečně nepochybují o tom, že by byl Goethe cosi takového zásadně vyloučil z možnosti řecké duše. Nechápal tedy Goethe Řekův. Neboť teprve v dionyských mystériích, v psychologii dionyského stavu projevuje se základní skutečnost hellenského pudu - jeho "vůle k životu". Co zajistil Hellen těmito mystériemi? Věčný život, věčný návrat života; budoucnost příslibena a zasvěcena v minulosti; triumfující potvrzování života za hranice smrti a pronevěry; pravý život jako celkový další život plozením, mystériemi pohlavnosti. Řekům tedy byl pohlavní symbol úctyhodným symbolem o sobě, vlastním hlubokým smyslem v celé antické zbožnosti. Všechny jednotlivosti plození, těhotenství, zrození budily nejpovznešenější a nejslavnostnější pocity. V učení mystérií prohlášena bolest za svatou: "bolesti rodičky" posvěcují bolest vůbec - veškeren vznik a vzrůst, vše, co zaručuje budoucnost, vyžaduje bolesti. Aby byla věčná radost tvoření, aby se vůle k životu sama věčně potvrzovala, musí býti též věčně "muka rodičky". Toto vše znamená slovo Dionysos: neznám vznešenější symboliky než tato řecká symbolika, symbolika dionysií. V ní je nejhlubší pud života, pud k budoucnosti života,

k věčnosti života nábožensky cítěn - i cesta k životu, plození,
posvátnou cestou Teprve křesťanství se svým záštitím proti životu
učinilo z pohlavnosti něco nečistého: poházelo blátem začátek,
předpoklad našeho života

5.

Psychologie orgiasmu jako překypujícího pocitu života a síly,
v jehož mezích působí i bolest jako stimulans, poskytla mi klíč
k pojmu tragického citu, který byl nepochopen jak Aristotelem,
tak zvláště našimi pesimisty. Tragedie je příliš daleka toho, aby
dokazovala něco pro pesimismus Hellenů ve smyslu Schopenhauerově,
že spíše lze ji pokládati za jeho rozhodné odmítnutí a za
protiinstanci. Přisvědčování životu dokonce i v jeho
nejnezvyklejších a nejtvrděších problémech, vůle k životu,
radující se v obětování svých nejvyšších typů z vlastní
nevyčerpatelnosti - toto zval jsem dionyským, v tom jsem uhořel
most ke psychologii tragického básníka. Ne aby se zbavil děsu a
soucitu, ne aby se očistil od nebezpečného afektu jeho prudkým
vybitím - tak tomu rozuměl Aristoteles -: nýbrž aby sám byl přes
hrůzu a soucit věčnou radostí vzniku - onou radostí, jež tají
v sobě ještě i radost z ničení A tím ocitám se opět na místě,
z něhož jsem vyšel kdysi - "Zrození tragedie" bylo mým prvním
přehodnocením všech hodnot: tím stavím se opět na půdu, ze které
vyrůstá, co chci, co dovedu - já, poslední učeník filosofa
Dionysa - já, učitel věčného návratu

KLADIVO MLUVÍ

Proč tak tvrdý! - pravilo kdysi k diamantu kuchyňské uhlí: což
nejsme blízcí příbuzní?

Proč tak měkký? Ó moji bratři, tak ptám se vás: což nejste - moji
bratři?

Proč tak měkký, tak změkčilí a povolní? Proč je tolik záporu,
popírání ve vašem srdci? Tak málo osudu ve vašem zraku?
A nechcete-li býti osudy a neúprosnými: kterak mohli byste kdy se
mnou - zvítěziti?

A nechce-li vaše tvrdost blýskati a řezati a rozřezávati: kterak
mohli byste kdy se mnou tvořiti?

Všichni tvůrci totiž jsou tvrdí. A blažeností budiž vám
vtisknouti ruku na tisíciletí jako na vosk -

- blažeností psáti na vůli tisíciletí jako na kov - tvrdší než
kov, ušlechtlejší kov. Jen docela tvrdé je nejušlechtlejší.

Tuto novou desku, ó moji bratři, upevňuji nad vámi: buďte tvrdí!

-

Tak mluvil Zarathustra III, 90

* *
*

KLADIVO NA FILOSOFY

Šeření: soumrak anebo svítání? Bušení kladivem: rozbíjení anebo
kování? Modly: staří či noví bohové?

Otázky, možnosti a rozhodnutí nanejvýš nutné, čekající i na ty,
kteří je odkládají. Nietzsche se ještě směl poněkud bavit,
"zahálet", tj. pouze vnímat, poslouchat, jakéže zvuky se to budou
ozývat z jeho soukromé mučírny-kovárny. Zajisté záleží na
charakteru vyslýchaného - jestli je z hlíny, kamene, kovu či

dokonce povahy masité (námět pro surrealisty) - zda se v něm dá "rozbit" nějaká ta modla, již má schovanou pod paží jako knihu, nebo nedej Bože snad již v krevním oběhu jako sraženinu nebo v ledvině jako kámen (pardon za půjčený obraz, ale lepší už asi nebude vysloven) a zda si dovede přiznat její "přechovávání". Neboť vše staré se "přechovává" a "překovává": tady je nutná vnitřní inkvizice (kování je magie!), veliké Nietzscheho kladivo visící nad každým pokusem o "zapečetění ideje" ("vypálení" hliněného tvaru, zakonzervování kamene či "ponoření" rozpáleného kovu do vody). U každého člověka, u "filosofa" zvláště. Nietzscheho výslech je doposud platný a nelze jej obejít, stejně jako se již nemůžeme vyhnout přiznání dějinných důsledků našeho modloslužebnictví, v němž jsme byli tak neskonale "rozumní", "ctnostní", "morální" a "křesťanští", že se nám jednoho krásného dne může stát, že volání našich zkažených srdcí k modlám bude skutečně vyslyšeno a naši hlinění, kamenní či kovoví "bůžci" se dají do pohybu. Nejvyšší pojmy budou padat jako lavina, dobro a zlo se utkají se svými "obrazy", pravda bude vážit "pravdu", a duchové promluví k "duchům". Apokalypsa? Ano: zjevení, odhalení. A co Antikrist? Právem se ptá Nietzscheho čtenář.

Antikrist? Ano.

Antikrist zjevující Krista.

Abychom v soumraku nezapomněli na svítání, na závěr ještě tři klenoty Nietzscheho obrazoborectví:

Vergeistigung der Passion

Vergeistigung der Feindschaft

Lust am Vernichten

Mária Schwingerová

Ediční poznámka

Přístupujeme k edici textu Breskova překladu z r. 1913 jako ke klasickému literárnímu dílu a řídíme se v podstatě zásadami, které platí pro tzv. kritická vydání. Úpravy, které nám tyto zásady umožňují:

1. Psaní slov cizího původu přizpůsobujeme - s určitými omezeními (viz níže) - dnešnímu úzu:

a) Odstraňujeme nefunkční zdvojení souhlásek, např. affekt, bizarní, hallucinace, intelligentní, pessimismus apod.

Odstraňujeme h ve výrazech jako rhachitika, matematika, methodika aj.

Sjednociujeme délku samohlásek - často u Bresky kolísající -, např. Athény, Itálie, problém, kritérium, extrémní, ideální, wagnerián, saturnálie aj.

b) Překladaatelův způsob psaní slov cizího původu však zachováváme tam, kde je víceméně soustavný a pro něho charakteristický, např. Hellen, hellenský, tragedie, Dionysos, dionyský, immoralista, apollinský apod.

Zachováváme jej také tam, kde můžeme pravopis považovat za znak citátového charakteru slova; např. rozlišujeme psaní slov dekadence, dekadent, dekadentní jako slov přejatých od psaní týchž slov jako výrazů citátových: *décadence* [dékada~s], *décadent* [dékada~]; zachováváme také psaní *renaissance*, *renaissanční*, *attituda*.

Ponecháváme rovněž h ve skupině th v těch případech, kdy dosud existuje knižní výslovnost s touto souhláskou: Athény, theorie, these, pathos, theologie, atheista, monotheismus.

Ponecháváme s vyslovované jako [z], jako např. ve slovech iluse, vise, these, filosof, positivismus, metafysika, fysiologie, metamorfosa, organisace.

Ponecháváme psaní ae ve slově praexistenční; měníme však
praemisa na premisa, aesthetika na estetika, a podobně také
oekonomický na ekonomický.

2. V domácích slovech provádíme tyto úpravy:

a) Podle dnešní normy píšeme tzv. spřežky, jako zblízka,
například, naštěstí, vzápětí, vpravdě, nadto, nabíledni,
zakrátko, kdekdo apod.

b) Psaní předložky a předpony s/z. Podle novější pravopisné normy
píšeme: z hlediska, z druhé strany, ze všech stran; zevšeobecnit,
zprostit, zklamat, zestonásobit apod.

Psaní s ponecháváme tam, kde může vyjadřovat zvláštní významový
odstín: u předložek např. s povrchu pryč (se světa), u předpony
význam "poněkud" (sesílit, seslabit).

c) Jen ojediněle měníme kvantitu: výjimka, výjimečný,
zadumčivost.

3. Nutné změny v interpunkci (zvl. čárky), psaní velkých písmen
v přímé řeči, po otazníku nebo vykřičníku.

4. Opravujeme - podle originálu - všechna drobná nedopatření
v latinských citátech.

Květoslava Komárková

OBSAH

Předmluva	3
Průpovědi a šípy	7
Sokratův problém	19
"Rozum" ve filosofii	31
Kterak "pravý svět" stal se posléze bajkou	41
Morálka jako nepřirozenost	45
Nepřirozenost	45
Čtyři velké bludy	57
"Zušlecht'ovatelé" lidstva	73
Čeho se Němcům nedostává	83
Nájezdy nečasového	97
Zač jsem díkem zavázán starým	173
Kladivo mluví	187

Kladivo na filosofy (M. S.) 189

Ediční poznámka (K. K.) 193

Friedrich Nietzsche

SOUMLAK MODEL

čili: Jak se filosofuje kladivem

Podle původního vydání z roku 1913

(Nakladatelství A. Hynka v Praze)

v překladu Alfonse Bresky

vydalo nakladatelství Votobia v roce 1995.

Doslov Mária Schwingerová.

Ediční poznámka Květoslava Komárková.

Typografická úprava Michal Rusek.

Obálku (s reprodukcí sochy

Germainy Richierové Bouře)

navrhl Petr Palarčík.

ISBN 80-85885-33-6

